Govor Velike Ciglene

Sukser, Tanja

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:086263

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij: Povijest – hrvatski jezik i književnost

Tanja Sukser

Govor Velike Ciglene

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić

Osijek, 2011.

SAŽETAK

Rad na početku dijakronijski prikazuje razvoj kajkavskog narječja, nakon čega slijedi zemljopisni pregled s kartom i tri najvažnije podjele narječja na dijalekte, Ivšićeva, Brozovićeva i Lončarićeva. Upoznavanje s mjestom Velika Ciglena postignuto je opisivanjem zemljopisnih i povijesnih obilježja tog bilogorskog naselja. Kako je u središtu rada ciglenski govor, koji je pravi odraz kajkavsko-štokavskih odnosa na Bilogori, prije same jezične analize nastojao se prikazati širi utjecaj povijesnog konteksta na rubne bilogorske kajkavske govore. Zapis izvornog mjesnog govora donosi se kao prilog na samom kraju rada te se na tom temelju vrši sinkronijska analiza. U fonetsko-fonološkom pregledu, uspoređujući kajkavska obilježja (akcentuaciju, odraz jata i poluglasa te ostalih vokala i konsonanata) s prilikama u ciglenskom govoru, pokazuje se trenutno stanje tog kajkavskog idioma unutar spomenute jezične razine. Analizom vrsta riječi na morfološkoj razini postignut je pregled gramatičkih nastavaka u svim vrstama riječi, kao i upotreba karakterističnih glagolskih oblika. Također, na temelju prikupljene građe izvršeno je analiziranje rečenice i rečeničnih dijelova, kao i pregled leksičkih osobitosti u govoru Velike Ciglene.

KLJUČNE RIJEČI: VELIKA CIGLENA, BILOGORA, MJESNI GOVOR, KAJKAVSKO-ŠTOKAVSKI JEZIČNI ODNOSI, FONOLOGIJA, MORFOLOGIJA, SINTAKSA, LEKSIKOLOGIJA

SADRŽAJ

SAŽETAK…….....1
1. UVOD…….....4
2. RANI RAZVITAK HRVATSKIH NARJEČJA.....5
3. ZEMLJOPISNO RASPROSTIRANJE KAJKAVSKOG NARJEČJA.....6
4. PODJELA KAJKAVŠTINE NA DIJALEKTE 7
4.1. IVŠIĆEVA PODJELA NA ČETIRI SKUPINE 7
4. 2. BROZOVIĆEVA PODJELA NA ŠEST DIJALEKATA.....8
4. 3. LONČARIĆEVA PODJELA NA PETNAEST DIJALEKATA 9
5. ZEMLJOPISNI SMJEŠTAJ VELIKE CIGLENE S OSVRTOM NA LOKALNE GOVORE.....10
5.1 DEMOGRAFSKO-GOSPODARSKA OBILJEŽJA..... ..11
6. IZ POVIJESTI BILOGORE I VELIKE CIGLENE.....12
6.1. PRAPOVIJET I ANTIKA.....12
6. 2. SREDNJI VIJEK.....13
6.3. VELIKA CIGLENA KROZ POVIJEST.....14
7. KAKVE SU POSLJEDIVCE TURSKIH OSVAJANJA NA BILOGORI?.....16
7.1. ŠTOKAVSKO-KAJKAVSKA GRANICA.....17
7. 1. 1. PRIJELAZNI GOVORI.....18
8. FONETSKO-FONOLOŠKI PREGLED.....19
8.1. AKCENTSKI SUSTAV VELIKE CIGLENE..... 20
8.2 . VOKALIZAM 21
8. 2. 1. POLUGLAS I JAT.....23
8. 2. 2. ISPADANJE VOKALA.....24
8. 2. 3. OSTALE POJAVE 25
8.3. KONSONANTIZAM.....26
8. 3. 1. POSLJEDICE OTPADANJA ZANAGLASNOG I.....27
8. 3. 2. SUGLASNIK H.....27
8. 2. 3. SUGLASNIČKI SKUPOVI.....27
8. 2. 4. GLASOVNE PROMJENE.....28
9. MORFOLOGIJA.....29
9. 1. DEKLINACIJA..... .. 29
9. 2. IMENICE.....30

9. 2. 1. MUŠKI ROD NA SUGLASNIK.....30
9. 2. 2. IMENICE SREDNJEG RODA.....30
9. 2. 3. IMENICE ŽENSKOG RODA 31
9. 3. PRIDJEVI I ZAMJENICE.....32
9. 4. BROJEVI.....33
9. 5. GLAGOLI.....34
9. 5. 1. INFINITIV I SUPIN.....34
9. 5. 2. GLAGOLSKI PRIDJEVI.....34
9. 5. 3. VREMENSKE PARADIGME.....35
9. 5. 3. 1. PREZENT 35
9. 5. 3. 2. PERFEKT.....35
9. 5. 3. 3. FUTUR 36
9. 5. 4. GLAGOLSKI NAČINI.....37
10. SINTAKSA.....38
10. 1. RED RIJEČI.....38
10. 2. OBLICI.....39
10. 2. 1. KONGRUENCIJA.....39
10. 2. 2. PADEŽI.....39
10. 2. 3 . GLAGOLSKI OBLICI.....40
10. 3. VRSTE RIJEČI.....40
11. LEKSIKOLOGIJA.....41
11. 1 .KARAKTERISTIKE LEKSIKA U GOVORU VELIKE CIGLNE.....41
11. 2. TUĐICE.....42
11. 3. TVORBA OSOBNIH IMENA.....43
11. 4. FRAZEMI.....43
12. ZAKLJUČAK.....44
13. IZVORNI GOVOR 45
14. POPIS PRILOGA.....48
15. IZVORI I LITERATURA.....49

1. UVOD

Hrvatski dijalektolozi narječje dijele na dijalekte, dijalekte na grupe govora, a grupe govora na mjesne govore. Osnovica je svakog dijalektološkog istraživanja mjesni govor. Tako je i u ovom slučaju. Predmet istraživanja bit će govor kajkavskog mjesta Velika Ciglena. Na dijalektološkim kartama Velika Ciglena nalazi se na samom rubu kajkavskog područja, koje iz smjera Podravine zadire u štokavski teritorij nedaleko Bjelovara. Budući da je mjesto sa svih strana, izuzevši sjeveroistok, okruženo štokavskim govorima, u radnji će se posebno pažnja usmjeriti na isprepletanje kajkavsko-štokavskih međuodnosa, odnosno djelovanje adstrata na starosjedilački govor (supstrat), kao i utjecaj standarda (superstrata).

Govor Velike Ciglene bit će opisan na osnovi ispitivanja govora autohtonih Ciglenaca, kojima je materinski organski idiom ciglenski kajkavski. Istraživanjem će se nastojat prikazati količina važnijih zajedničkih osobina koje po kriteriju zajedništva imaju ciglenski govor i kajkavsko narječje, ali i ostatak osobina koje većinom predstavljaju lokalne inovacije.

Kako ne postoji ni jedna radnja koja detaljnije opisuje ciglenski govor, glavno polazište u proučavanju ovog idioma bit će istraživanja bilogorskih kajkavskih govora Mije Lončarića iz osamdesetih godina prošlog stoljeća. U svojoj klasifikaciji Lončarić Veliku Ciglenu uvrštava u sjevernomoslavački dijalekt na temelju dvaju kriterija: akcentuaciji i razvoju vokalizma. Lončariću, kao i općenito većini kajkavskih dijalektologa, najveća je preokupacija bila proučavanje prozodije. Tako je na tom temelju Stjepan Ivšić, 1936. godine, učinio prvu klasifilkaciju kajkavskog narječja. Govor Velike Ciglene nije se našao kao jedan od predmeta u Ivšićevu istraživanju, ali usporedivši jezične osobine s ostalim istraživanim govorima ciglenski bi se našao u novoj „V. skupini“ s osobinama I. i IV. skupine Ivšićevih govora.

Ako želimo jasno shvatiti bilo koji mjesni govor, prvo moramo proučiti povijest tog područja. Na većinu su hrvatskih govora velik trag kroz povijest ostavile migracije. Isti slučaj imamo i na Bilogori, zbog čega se danas učestalo susrećemo s kajkavsko-štokavskim odnosima. Glavi je zadatak ovog rada opisati kajkavsko-štokavske odnose unutar govora u Velikoj Cigleni. Opisom svih jezičnih dijelova, od fonetike i fonologije, morfologije, sintakse i leksikologije prikazat će se trenutno stanje u ciglenskom govoru.

2. RANI RAZVITAK HRVATSKIH NARJEČJA

Poznato je kako hrvatski jezik uvrštavamo u zapadnu podskupinu južnoslavenske skupine jezika[1] te kako je, zajedno sa slovenskim, srpskim, crnogorskim i bošnjačkim, nastao iz zapadnog južnoslavenskog prajezika (ZJP)[2]. Iz zapadne podskupine, prema geografskom području, mogu se utvrditi lingvistički sustavi četiri dijalektalne grupe, odnosno tri buduća hrvatska narječja i slovenski jezik. Tako su prema mjestu zauzimanja područja na Balkanu nastale alpska (Al), panonska (Pa), primorska (Pr) i dinarsko-raška (Dr) dijalektalna grupa. Tijekom vremena iz grupe Al razvili su se slovenski dijalekti, iz skupine Pa kajkavski, iz Pr čakavski, a iz Dr štokavski.

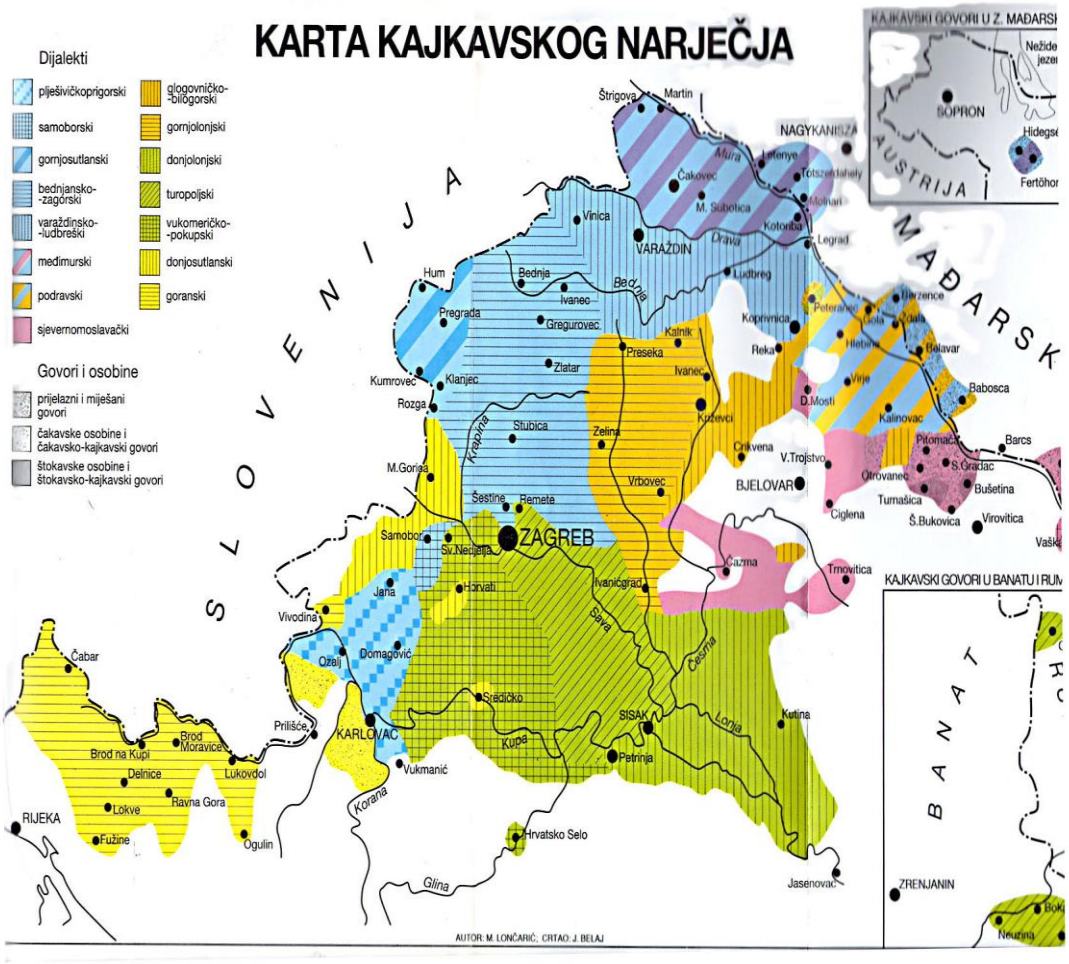
Na hrvatskom jezičnom području ranije je bilo četiri grupe narječja. Naime, u početnim stadijima razvoja hrvatskih narječja postojala su dva štokavska sustava, zapadnoštokavski (zJZ) i istočnoštokavski (iJZ). Tijekom vremena razlike između ova dva sustava su se smanjivale te je dobiven jedan štokavski sustav. Iz navedenog se može reći da hrvatski jezik danas ima tri narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko. Nazvana su po oblicima upitno-odnosne zamjenice ča, kaj i što. (Moguš, 1977: 1-3)

U ovom će radu biti više riječi o kajkavskom narječju, o kojem se kao formiranoj jezičnoj jedinici može govoriti od 10. stoljeća. Tada se kajkavština izdvaja iz zapadnoga južnoslavenskoga prajezika, gotovo u isto vrijeme kada i slovenski jezik. (Lončarić, 1990: 111)

Do 13. stoljeća kajkavština je izdvojena kao posebna jedinica zapadnog južnoslavenskog dijasistema. Svojim razvojem i granjanjem do 15. stoljeća formira se kao narječje gotovo sa svim dijalektima i glavnim tipovima koji postoje i danas. U razdoblju od 15. do 17. stoljeća gubi mnogo na zemljištu, posebno na istoku u Slavoniji, no od 18. stoljeća do danas kajkavština ponovno zadobiva manji dio izgubljenog zemljišta na istoku. Miješanjem različitih kajkavskih tipova i u dodiru sa staroštokavskim i novoštokavskim govorima formiraju se novi govorni tipovi. (Lončarić, 2005: 347)

[1] Južnoslavenski jezici potječu iz južnoslavenskog prajezika (JP).
[2] Postoji i istočna skupina južnoslavenskih jezika u koju ulaze makedonski , bugarski i staroslavenski jezik.

3. ZEMLJOPISNO RASPROSTIRANJE KAJKAVSKOG NARJEČJA

Karta 1 (KARTA KAJKAVSKOG NARJEČJA)

Izvor (Lončarić, 1996)

Prema karti Mije Lončarića kajkavsko narječje uglavnom obuhvaća sjeverozapadni i srednji dio hrvatskoga jezičnog prostora: Međimurje, Podravinu, istočni dio Bilogore, Moslavinu, Hrvatsko Zagorje, Zagreb s Prigorjem, Žumberak, Turopolje, Pokuplje i Gorski kotar. Točnije, istočna je granica kajkavštine (prema štokavštini) u međuriječju Save i Drave, a na sjeveru na Dravi polazi od Virovitice te ide prema jugu do ušća Une u Savu. Međutim, ta crta nije ravna jer štokavština ulazi daleko na sjeverozapad kajkavskoga područja, širi se kod Bjelovara, a zauzima i tri otoka (kod Čazme te jugoistočno i jugozapadno od Koprivnice). Južna granica cjelovitoga kajkavskog područja obuhvaća pak uži pojas južno od Save, zatim ide na zapad južno od Kupe do Slovenije. (Lončarić, 2005: 108)

4. PODJELA KAJKAVŠTINE NA DIJALEKTE

4.1. IVŠIĆEVA PODJELA NA ČETIRI SKUPINE

Jedan od najvećih hrvatskih dijalektologa, Stjepan Ivšić, u svom radu *Jezik Hrvata kajkavaca*, prošavši gotovo cijelo kajkavsko područje, podijelio je kajkavske govore u četiri skupine. Najvažniji rezultati njegova proučavanja odnose se na akcentuaciju, odnosno utvrdio je da se kajkavska prozodija svodi na jednu zajedničku, osnovnu kajkavsku akcentuaciju. Zbog toga se njegovo djelo smatra polazištem u izučavanju kajkavštine. Dakle, Ivšić je glavninu kajkavskih govora razvrstao po akcentuaciji ili preciznije po sudbini metatonijskog cirkumfleksa. Podijelio je kajkavske govore u tri skupine – I., III. i IV., dok mu pokajkavljeni čakavski govori čine II. skupinu. Od tih skupina I. je konzervativna, a III. i IV. su mlađe, revolucionarne. (Lončarić, 1990: 114) U revolucionarnoj grupi govora dolazi do pojave promjena naglasaka, metatakse i metatonije. Metataksa[3] se može vršiti u dva pravaca: prema početku riječi (regresivna metataksa) ili prema svršetku riječi (progresivna metataksa). Metatonijom[4] je pak stariji kajkavski akcent ˆ na svim slogovima, osim posljednjega, okrenut u akcent ˜, a obrnuto je stariji akcent ˜ na svim slogovima u akcent ˆ. (Ivšić, 1996: 59)

Konzervativna I. skupina čuva starije stanje, odnosno nepromijenjen kajkavski cirkumfleks (posêkel, mêso). U II. skupinu uvršteni su govori s čakavskom osnovom, koji nemaju metatonijskog cirkumfleksa. Govori III. skupine imaju obilježje pomicanja siline, metatakse, s medijalnih cirkumfleksnih slogova (posêkel - p'osekel). U govorima IV. grupe dolazi do metatonije akcenata akuta i cirkumfleksa (sũša - sûša), kao i progresivne i regresivne metatakse (lop'ata – l'opata i j'agoda – jag'oda). (Lončarić, 1990: 114-115)

Ova Ivšićeva dioba pretežno je genetička, odnosno, zasniva se na srodnosti po postanku. Spomenute četiri skupine ili četiri dijalekta dijele se s obzirom na prostornu rasprostranjenost na: zagorsko-međimursku (I.), donjosutlansko-žumberačku (II.), turopoljso-posavsku (III.) i križevačko-podravsku (IV.). (Junković: 1982: 191)

Međutim, Ivšić u svoju podjelu nije uspio uvrstiti sve govore na kajkavskom području. Razlog je tomu što uopće nije snimio materijale za analizu nekih mjesnih govora ili zato što ih po karakteristikama nije mogao uvrstiti ni u jednu od svoje četiri skupine. Kao primjer za mogućnost otvaranja nove skupine navodi se govor Donjih Mosti. I sam Ivšić navodi bilješku: *U ovom pregledu nije obuhvaćen npr. govor u Donjim Mostima (na jugozapadu od*

[3] Metataksa- promjena mjesta naglaska bez obzira kakav je naglasak, tj. ostaje li ton isti ili se mijenja.
[4] Metatonija- promjena tona naglaska na istom mjestu.

Podravskog Novigrada), koji je nalik na tip IV bez metatonije akcenta ˆ. Razlog tome je što u tom govoru dolazi do metatonije osnovnog kajkavskog akuta, ali ne dolazi do metatonije cirkumfleksa. Lončarić na temelju svog istraživanja iznosi da su spomenuta obilježja zahvatila govore u mjestima: Lozan, Sedlarica, Pitomača, Jasenik, Šandrovec, Vrbica, Dominkovica, Malo Trojstvo, Kegljevac, Velika Ciglena i Donji Mosti. Prema osnovnom kriteriju za klasifikaciju, praslavenskom cirkumfleksu, ti govori trebali bi uvrstiti u I. Ivšićevu skupinu te bi se u okviru iste mogli smatrati prijelaznim govorima, tj. kada bi se nalazili između IV. i I. skupine, ali oni teritorijalno nisu povezani s I. skupinom. Od nje su upravo odijeljeni IV. skupinom. Zbog toga je na neki način Ivšićev postupak ispravan, odnosno ne možemo ih uvrstiti ni u I. ni u IV. skupinu, već oni čine posebnu, novu osnovnu kajkavsku skupinu, koju bismo uvjetno po akcentuaciji mogli nazvati „V. skupinom“. (Lončarić, 1986: 110-112)

4. 2. BROZOVIĆEVA PODJELA NA ŠEST DIJALEKATA

S dijalektološkog gledišta, zasluga je Dalibora Brozovića što je pokazao potrebu da se kajkavsko narječje dijeli dalje, na manja područja s rangom dijalekata. Po njemu je za dijalektnu podjelu potrebno uzeti dva različita kriterija, akcentuaciju i vokalizam. Prema Brozovićevoj podjeli kajkavsko narječje obuhvaća ove dijalekte: zagorsko-međimurski (ili sjeverozapadni) dijalekt, turopoljsko-posavski (jugoistočni) dijalekt, križevačko-podravski (ili sjeveroistočni) dijalekt, prigorski (ili jugozapadni) dijalekt, donjosutlanski (ili donjosutlansko-breganski) dijalekt i goranski dijalekt. (Brozović, 1970: 156)

4. 3. LONČARIĆEVA PODJELA NA PETNAEST DIJALEKATA

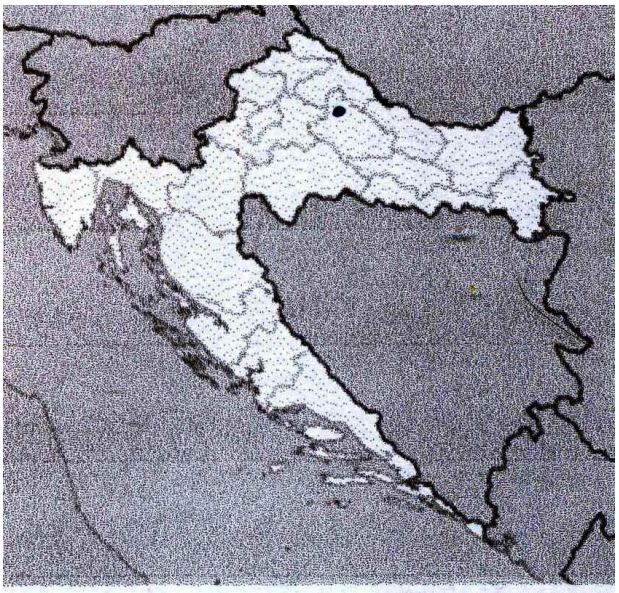
Mijo Lončarić je kajkavsko narječje podijelio na petnaest dijalekata. Podjelu je vršio, kao i Brozović, na temelju dvaju kriterija, akcentuaciji i razvoju vokalizma. Po Lončariću kajkavsko narječje ima ove dijalekte: središnjozagorski, samoborski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, gornjosutlanski, plješевičkoprigorski, turopoljski, vukomeračko-pokupski, donjolonjski (južnomoslavački), sjevernomoslavački, gornjolonjski, glogovičko-bilogorski, (virovsko) podravski, goranski (gorskokotarski), donjosutlanski (s čakavskom osnovom).

S obzirom na Ivšićevu podjelu odnos je ovakav: prvih šest dijalekata (1-6) Ivšić je stavio u svoju I. skupinu, dijalekte 7-9 u svoju III. skupinu, dijalekte 10-12 u IV. skupinu, dijalekt 14. nije uzimao u obzir, a 15. je činio njegovu II. skupinu. Neke od kajkavskih dijalekata po Lončariću je potrebno podijeliti i na poddijalekte.

Govor Velike Ciglene uvrštava u sjevernomoslavački dijalekt, čiji govori nemaju jedinstvenu sudbinu poluglasa u kratkom slogu. Ta se crta nameće kao kriterij za podjelu na poddijalekte. Budući da je tih govora malo i da ne zauzimaju kompaktno područje za podjelu na poddijalekte morali su se dodati i kriteriji sudbine jata i poluglasa u dugom slogu. Kombiniranjem tih dvaju kriterija izdvajaju se tri poddijalekta. Prvi poddijalekt čine svi govori tipa *tanek*[5] bez obzira na refleks jata i poluglasa u dugom slogu, dakle ekavski govori Velikog Trojstva, Male Ciglene, Nove Ploščice, Kostanjevca i Daskatice te ekavski govori u Vaški i Zabrdju. Drugi poddijalekt čine iekavski govori koji nisu tipa *tanek*, a to je većina sjevernomoslavačkih govora istočno od Česme i ciglenski govor, a mogao bi se nazvati čazmansko-ciglenskim poddijalektom. Treći poddijalekt činili bi ekavski govori koji nisu tipa *tanek*. Nalaze se zapadno od Česme i u Podravini, a može ih se nazvati dubravsko-podravskim govorima. (Lončarić, 1996: 146-147)

[5] Govori tipa *tanek*- govori u kojima u kratkom slogu na mjestu poluglasa u leksičkim morfemima dolazi *a* umjesto *e*, a u gramatičkim morfemima dolazi ista vrijednost kao za odraz jata.

5. ZEMLJOPISNI SMJEŠTAJ VELIKE CIGLENE S OSVRTOM NA LOKALNE GOVORE

Karta 2 (VELIKA CIGLENA NA KARTI HRVATSKE)

Izvor (http://hr.wikipedia.org/wiki/Ciglena)

Mjesto Velika Ciglena nalazi se svega deset kilometara jugoistočno od grada Bjelovara te je dio Općine Bjelovar, odnosno Bjelovarsko-bilogorske županije. Smješteno je na obroncima Bilogore, najniže gore u savsko-dravskom međuriječju, koja se pruža kroz Podravinu na sjeveru i Lonjsko-ilovskom zavalom na jugu duž 80 kilometara. Na sjeverozapadu je Bilogora Lepavinskim prijevojem povezana s Kalnikom, a na jugoistoku preko Đulaveskog prijevoja s Papukom. Oštru granicu bilogorskog gorja teško je odrediti, ali se može približno omeđiti potezima na kojima pojedine točke čine mjesta: Virovitica, Špišić Bukovica, Đurđevac, Novigrad Podravski, Koprivnica i Sokolovac na sjeveru, Vojakovački Kloštar i Križevci na zapadu, Bukovje na juguzapadu te Žabno, Rovišće i Bjelovar na jugu. (Jakovljević, 1989: 108)

Zanimljiv je podatak da na sjevernoj i zapadnoj strani bilogorskog gorja uglavnom žive podravski kajkavci, a na jugu i jugoistoku većinom štokavci. Velika Ciglena nalazi se na samom rubu kajkavskog područja, gdje kajkavski govori prelaze u štokavske. Naime, ciglenski govor vidno čini granicu iz smjera istok-zapad, odnosno iz smjera Podravine prema bližoj okolici grada Bjelovara. Jedino se sa sjeverne strane na ciglenski nadovezuju kajkavski govori (govor Velikog i Malog Trojstva te kajkavski govor Šandrovca), dok se u svim ostalim smjerovima na ciglenski nadovezuju mjesni štokavski govori. (Lončarić, 1990: 236-237)

5.1 DEMOGRAFSKO-GOSPODARSKA OBILJEŽJA

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, naselje Velika Ciglena imalo je 376 stanovnika te 125 obiteljskih kućanstava, što je relativno malo. (http://hr.wikipedia.org/wiki/Ciglena) Unatoč tome, u mjestu se nalazi župna crkva Svetog Šimuna i Jude Tadeja, kao i područna škola s vrlo dugom tradicijom. Mještani Velike Ciglene već dugi niz godina održavaju postojeće mjesno Dobrovoljno vatrogasno društvo, koje djeluje u okviru Vatrogasne zajednice grada Bjelovara, te svojom aktivnošću uvijek pomažu u slučaju opasnosti, ne samo u vlastitom mjestu, već i u bližim okolnim naseljima.

U gospodarskom smislu značajno je za napomenuti kako sjeverozapadni dio Hrvatske obiluje geotermalnim izvorima, a kao najveće geotermalno polje u Republici Hrvatskoj ističe se Velika Ciglena. Na dubini od 2500 m, u vrlo propusnim stijenama, otkrivena je 1990. godine termalna voda visoke temperature (172 °C). Iz dvije postojeće bušotine moguće je proizvoditi 115 l/s geotermalne vode. (http://www.eihp.hr/hrvatski/geoen-ep.htm) Međutim, taj značajan izvor energije još uvijek nije iskorišten. Postoji više izrađenih projekata u okviru Ine, Hrvatske elektroprivrede i Grada Bjelovara, a čiji bi najvažniji dio bio geotermalna elektrana. Budući da je temperatura vode vrlo visoka, predviđa se njeno višestruko korištenje. Nakon upotrebe u elektrani za proizvodnju struje, voda bi se koristila u industrijskoj sušionici voća i povrća, za grijanje staklenika, bazenski uzgoj slatkovodne ribe i na kraju u toplicama. Osim toga, mogla bi se koristiti i za zagrijavanje Bjelovara, ali je za to nužno veliko ulaganje. (http://www.naj.hr/?main=&naj=news,420)

6. IZ POVIJESTI BILOGORE I VELIKE CIGLENE

6.1. PRAPOVIJET I ANTIKA

Istraživanja su pokazala kako je bilogorski kraj i u davnoj prošlosti bio naseljen. Naime, kontinuirani život na području Bilogore možemo pratiti od neolitika ili mlađeg kamenog doba (5000. - 3500. g- pr. Kr.). Plodna zemlja, bogatstvo šuma te većih i manjih vodenih tokova omogućili su intenzivnu zemljoradnju, lov i ribolov, a na to ukazuje i pronađeni arheološki materijal. Tijekom početnog dijela neolitika, od 5000. do 4300. g. pr. Kr., na ovom području prevladavala je starčevačka kultura, dok srednji neolitik na Bilogori obilježava prva autohtona kultura ovog područja- kultura Malo Korenovo, čiji su nalazi pronađeni u više bilogorskih naselja. Zatim je uslijedila lasinjska kultura koja po svojim obilježjima više pripada neolitiku, ali kronološki ulazi u sastav eneolitika ili bakrenog doba, čiji su lokaliteti pronađeni u Ždralovima – Doline, Novoj Rači, Velikom Trojstvu i još niz bilogorskih mjesta. (Jakovljević, 1989, 109:113) Brončanodobne kulture također su bile prisutne na Bilogori. To potvrđuju i arheološka nalazišta, osobito kasnobrončanodobni grobovi iz Drljanovca kod Nove Rače, do sada najveće istraženo grobno polje kasnog brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Spomenuto groblje otkriveno je šezdesetih godina 20. stoljeća te sadrži trinaest paljevinskih grobova kulture polja sa žarama. Postoji još nekoliko neistraženih nekropola iz istog povijesnog razdoblja, a njihov razmještaj na terenu govori o priličnoj gustoći naseljenosti bjelovarskog područja u vrijeme kasnog brončanog doba. (Majnarić-Pandžić, 1994: 43-52)

U doba Rimljana ovim su krajem građene ceste koje su povezivale značajnija rimska naselja i utvrde između Save i Drave. Razvijena rimska cestovna mreža pomogla je krajem 6. stoljeća doseljavanju Slavena na Bilogoru i njezinu bližu okolicu. Pridošli podižu gradišta oko Dominkovice, Starih i Novih Pavljana, Narte, Nevinca, Severina, Grginca, Gudovca i drugdje, uglavnom na ostacima rimskih naselja. (Strugar, 1996: 43)

6. 2. SREDNJI VIJEK

Srednjovjekovnu je povijest bilogorskog kraja otežano izučavati. Gotovo svi dokumenti, zajedno sa župnim crkvama i plemićkim dvorovima, propali su za vrijeme turskih ratova u drugoj polovici 16. stoljeća. Tako se iz svega dvadesetak srednjovjekovnih dokumenata može saznati da je u davnim vremenima na ovom području bilo nekoliko župa i crkvi, koje se i spominju u daljem tijeku teksta. (Buturac, 1970:1)

Svima je poznato je da je područje Bilogore za vrijeme srednjega vijeka bilo dio Slavonije. Prvi događaj koji je vjerojatno ostavio posljedice i na jezik datiran je u prvu polovicu 10. stoljeća. Tada je kralj Tomislav, koji proširuje svoju državu i na Slavoniju, u tom dijelu države organizirao župe i županije. Na tim je temeljima, krajem 11. stoljeća, kralj Ladislav proveo novu političku i crkvenu organizaciju Slavonije. Postoje podatci s obzirom na crkveno uređenje koji pokazuju da prema popisu arhiđakonata od 11. do 14. stoljeća nije došlo ni do kakvih promjena u upravno-teritorijalnoj organizaciji. Područje današnje Bjelovarsko-bilogorske županije pripadalo je od 1094. godine Zagrebačkoj biskupiji, a poznato je da su u 14. stoljeću na području Bilogore i njezine okolice postojala četiri arhiđakonata: čazmanski (Chasmensis), gušćanski (de Guesche) oko Virovitice, komorački koji se dijelio na dva dijela – Superior Kamarcza, od Ludbrega prema Koprivnici, i Inferior Kamarcza, na istok od Koprivnice, te kalnički (de Kemluk). U pisanim spomenicima ima podataka da je na istom području prije 13. stoljeća bilo više političkih jedinica, župa. Takva srednjovjekovna upravna organizacija imala je posljedice na lingvističkom planu, što je vidljivo i danas unatoč mnogim migracijama u kasnijim stoljećima. Crkvene župe činile su zatvorene cjeline u kojima su se razvili mjesni govori vrlo slični jedni drugima. Na području Bilogore 1334. godine bilo je oko 60, a 1501. godine 80 župa. Kako su u 14. stoljeću prilike ostale gotovo nepromijenjene još od 11. stoljeća, kada je po deset mjesta bilo obavezno graditi jednu župnu crkvu, može se pretpostaviti da je u bilogorskom kraju postojalo oko 600 mjesta. Velika Ciglena tada se još ne spominje kao župa, ali postoje podaci o Velikom Trojstvo, danas susjednoj župi Velike Ciglene. (Lončarić, 1986: 8-11)

Krajem 13. stoljeća u Slavoniji dolazi do reorganizacije upravno-teritorijalne podjele. Za županiju se upotrebljava naziv distrikt. Dakle, stvaraju se veće upravne jedinice koje obuhvaćaju više starijih župa. Šire bilogorsko područje, sve do druge polovice 13. stoljeća, bilo je zapravo dio Križevačke, Rovišćanske, Dubravske, Čazmanske, Česmičke i Grđevačke župe. Tadašnje se župe od 1272. godine objedinjuju u Križevačku županiju kao jednu upravnu

cjelinu. (Strugar, 1996: 43) Ista Križevačka županija, tada najveća županija u staroj Slavoniji[6], odnosno današnjoj sjevernoj Hrvatskoj, obuhvaćala je područje Lonje i Kalnika preko Ludbrega na Dravu te na istok do Pakraca i Orahovice. Kako su krajem srednjeg vijeka uslijedili turski progoni, zbog velikih migracija od 16. do 18. stoljeća, sve navedene upravno-teritorijalne jedinice teško je utvrditi pri stvaranju kajkavskog dijalektalnog pejzaža na Bilogori. Upravo je na ovom području kajkavština najviše izgubila na teritoriju u korist štokavskog narječja. (Lončarić: 1986: 10-11)

6.3. VELIKA CIGLENA KROZ POVIJEST

Velika Ciglena se u pisanim zapisima po prvi put spominje kao dio srednjovjekovnog svjetovnog[7] vlastelinstva. Naime, Ciglena se u prvoj polovici 14. stoljeća nalazila u okviru Križevačke županije te je zajedno s još dvanaest sela u okolici Čazme bila dio vlastelinstva Obrovnica (Orbona, Orbowa), istočno od Bjelovara, koje je pak činilo župu Pleb. in Verbowa, a koja je bila dio komoračkog arhiđakonata[8]. Današnja Velika Ciglena tada je nosila ime Tegla. Obrovničkom vlastelinstvu pripadao je i Tomaš, ondašnji Sv. Toma. Ova dva mjesta očuvana su do danas te su dio iste župe, Župe Velika Ciglena. S obzirom na obrovničko vlastelinstvo zapisano je da su ga 1370. godine dijelili Jakov Šuršidi, rođak Ivana nadbiskupa ostrogonskog i Nikola od Obrovnice. Budući da se Jakov oženio Nikolinom kćerkom Margaretom i on je poprimio naziv od Obrovnice. Ova obitelj izumrla je s Ladislavom pa je njegovo vlastelinstvo kralj založio 1422. godine načvanskom banu Ivanu Moroviću, a 1424. godine isto mu je vlastelinstvo i darovao. Morovići su pak to vlastelinstvo imali u posjedu do 1475. godine, a od tada pa do 1481. godine posjed je u rukama obitelji Nikole Banfića od Donje Ledve. (Bösendorfer, 1994: 76)

Kasnije, u 16. stoljeću uslijedila su turska osvajanja. Bilogora je u to vrijeme ulazila u sastav Vojne krajine, odnosno Slavonske granice. Kao dio Varaždinskog generalata, Velika Ciglena ili tadašnja Ciglena[9] pripadala je Đurđevačkoj pukovniji, osnovanoj u prvoj polovici

[6]Staroj Slavoniji još su pripadale zagrebačka, varaždinska i virovitička županija.
[7] Osim svjetovnih postojala su i crkvena srednjovjekovna vlastelinstva.
[8] Komorački arиđakonat obuhvačao je sjeverozapadni kraj Bjelovarsko-križevačke i neke dijelove Varaždinske županije.
[9] U pisanim izvorima Ciglena se ne spominje od 15. do 17. stoljeća, tako da se ne može pouzdano utvrditi stanje u tom razdoblju. Zbog toga ostaje nerazriješen kontinuitet naseljenost, odnosno je li u vrijeme turskih osvajanja područje bilo pusto pa nakanadno naseljeno ili je naseljenost bila očuvana još iz vremena srednjovjekovlja.

18. stoljeća, odnosno 5. graničarskoj satniji sa sjedištem u Velikom Trojstvu. U sastav već spominjane satnije ulazila su sela: Ciglena, Čurlovac, Hrgovljani, Ivanovčani, Kupinovec, Novoseljani, Patkovac, Plavnice, Prespa, Prokljuvani, Tomaš, Ždralovi, Dominikovica, Grginac, Keglevac, Maglenča, Markovac, Martinac, Vrbica, Višnjevac te Veliko i Malo Trojstvo. Cijela je satnija brojila 469 kuća i 5362 stanovnika, od toga 4103 rimokatolika i 1259 istočno-pravoslavnih. Kao selo s većinskim rimokatoliškim stanovništvom, Ciglena 1788. godine dobiva svoju župu, a u sastav ciglenske župe ulazila su sela: Ciglena, Orovac, Patkovac, Prespa i Severin. Kasnije je priključeno i obližnje selo Tomaš te se isti sastav održao sve do danas. (Lončarić, 1986: 19-20) Kako je tadašnja Ciglena ulazila u sastav Vojne krajine, zanimljiv je podatak da je u župi Ciglena 1853. godine kršteno 108 novorođenih, a spominje se da su to bila većinom djeca krajišnika slavne Đurđevačke pukovnije. (Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2011, 2011: 9)

Po naredbi carice Marije Terezije 1755. godine u Krajini se počinje razvijati školstvo. Tako se škola se otvara i u Cigleni. S radom je počela 1790. godine, kao jedna od prvih pučkih škola[10] u okviru Đurđevačke pukovnije. Škola u Velikoj Cigleni tradiciju svog djelovanja zadržala je sve do danas kao područna škola I. OŠ Bjelovar, koja je prvotno, 1761. godine, počela s radom kao dječačka škola te u gradu Bjelovaru simbolizira početak školovanja uopće. Danas PŠ u Velikoj Cigleni pohađaju učenici iz Gornjeg Tomaša, Kokinca, Patkovca, Prespe, Tomaša i Velike Ciglene, čineći po jedno razredno odjeljenje na svakom od osam stupnjeva osnovnoškolskog obrazovanja. (Strugar, 2006: 76-79) Iz povijesti škole može se spomenuti posjet, danas blaženog, kardinala Alojzija Stepinca u lipnju 1935. godine. Tadašnji je zagrebački nadbiskup posjetio školu uoči Sv. Potvrde u župnoj crkvi u Velikoj Cigleni. (Strugar, 1994: 175) Kao zanimljivost u radu PŠ Velika Ciglena može se spomenuti i sudjelovanje njezinih učenika u snimanju filma *Vlak u snijegu,* Mate Relje, snimljenog 1976. godine po istoimenom romanu Mate Lovraka. Naime, ovaj, još i danas popularan hrvatski film, sniman je osim u Zagrebu i u selima Grginac, Tomaš i Velika Ciglena te na željezničkoj pruzi Bjelovar-Kloštar Podravski. (http://hr.wikipedia.org/wiki/Vlak_u_snijegu)

[10] Nastava se održava na materinjem jeziku.

7. KAKVE SU POSLJEDIVCE TURSKIH OSVAJANJA NA BILOGORI?

Stanovništvo bilogorskog kraja bilo je po svojim etničkim i napose jezičnim osobinama homogeno u većoj mjeri samo do turske invazije. Do tog se vremena u pretežnom dijelu savsko-dravskog međuriječja uglavnom govorilo kajkavskim narječjem, koje se, uključivši i nekoliko kajkavskih dijalekatskih otoka, formirao na supstratu jezika staropanonskih Slavena. Prodor Osmanlija donio je značajne promjene. Kad su počeli prelaziti Savu, po čitavom njenom donjem toku pred sobom su tjerali i s juga i istoka velike mase štokavaca, naglo se počeo mijenjati sastav stanovništva u međuriječju. Kajkavci se povlače prema sjeveru i zapadu i zgušnjavaju se na malom prostoru između Drave, Česme i Sutle. Iza njih ostaju spomenuti otoci u kojima je pučanstvo zadržalo svoj stari jezik i običaje. (Lovrenčić, 1971: 491- 492)

Budući da je povijest bilogorskog kraja dosta neistražena, ne zbog neinteresa, već ponajviše nedostatka izvora koji bi poslužili kao dokaz određenim teorijama, za neka današnja naselja ili područja na kojem su nastala nova mjesta ne može se pouzdano utvrditi jesu li ulazila u sastav osmanske vlasti ili su pripadala Hrvatskoj. U prvoj polovici 17. stoljeća hrvatsko-turska granica bila je stalna te se od tog vremena raspolaže jasnijim podatcima. Prema karti Varaždinskog generalata iz 1639. godine ta granica ide Moslavačkom gorom pa na Dravu, tako da na hrvatskoj strani ostala mjesta Orlovac, Rača, Severin, Orahovec, Črešnjevica i Kalinovac. Iz ovoga slijedi da je područje između Bilogore i Moslavačke gore pripadalo tada slobodnoj Hrvatskoj. (Buturac, 1970: 8) Nekada pusto područje od tada oživljava doseljavanjem novoga stanovništva iz križevačkog i zagrebačkog Prigorja, ali i iz Srbije, Like i Korduna. Novopridošlo stanovništvo, koje se tijekom 17. i 18. stoljeća naselilo među starosjediocima, kako kajkavskim, tako i štokavskim, govorilo je većinom štokavskim narječjem. Među svim ovim prebjezima nalazimo i brojne obitelji Vlaha koji su u većini slučajeva bili pravoslavne vjere. Svaka je od tih etničkih grupa unijela u ovaj kraj i svoje etnografske, kao i jezične specifičnosti pa se na Bilogori tijekom 18. stoljeća formirao neobičan konglomerat. Naime, na relativno malom životnom prostoru našlo se jedno uz drugo nekoliko vjera i nekoliko narodnosti. (Lovrenčić, 1971: 492)

Također, zna se da je u oslobođenu Slavoniju od 1691. do 1700. godine stanovništvo selilo iz okolice Bjelovara, Trojstva i Rače. To znači da je taj kraj za turskih ratova u 17. stoljeću bio naseljen. Tada se prvi puta spominje i Bjelovar. U prvoj polovici 17. stoljeća, uz potok Bjelovacka podignuta je mala tvrđa ili toranj za obranu od Turaka. Ta se tvrđa bilježi

na raznim kartama različito: Bjelovac, Bjelovc, Wellovar. Spominje se kako su u susjedstvu te tvrđe zabilježena naselja: Sredice (Zrediza), Hrgovljani (Herogulan), Korenovo, Sveta Magdalena (Kapela), Ciglena, Nevinac, Severin i Rača. Kako sredinom 18. stoljeća dolazi do promjena u hrvatskoj krajiškoj upravi pa je zbog strateških razloga premještena vrhovna uprava Varaždinskog generalata, kao i zapovjedništvo Križevačke i Đurđevačke pukovnije, iz Varaždina u Bjelovar, gdje su se 1756. godine počele graditi vojničke zgrade, a zajedno s njima i sva druga gradska infrastruktuta ta se godina uzima kao godina osnutka grada Bjelovara, koji se od male tvrđe pretvara u važno strateško čvorište. (Buturac, 1971: 8-11)

7.1. ŠTOKAVSKO-KAJKAVSKA GRANICA

Hrvatska dijalektologija, kao suvremena znanost o narječjima, susreće se s veoma složenim određivanjem mjerila po kojima se mogu utvrditi stroge granice među govorima, poddijalektima, dijalektima, a ponegdje i narječjima. Uzrok tome leži u učestalim selidbama hrvatskog naroda kroz povijest. Pučanstvo se teritorijalno miješalo te je na taj način dolazilo do isprepletanja različitih govora. Do takvog jezičnog prožimanja došlo je i na Bilogori, gdje su turska osvajanja prouzrokovala mnogobrojne migracije stanovništva te ostavila trajan trag u vidu kajkavsko-štokavske granice. (Težak, Babić, 2004: 17-18)

Sve do danas granica između kajkavštine i štokavštine još uvijek nije dovoljno precizna. Određivali su je Rešetar, Francev, Strohal, Ivšić i Lončarić. Kada Lončarić nabraja granična kajkavska sela gledajući od istoka i Drave spominje i Veliku Ciglenu. Susjedna mjesta: Orovac i Severin na istočnoj strani, Patkovac na jugu te Prespa i Tomaš na zapadu štokavska su. Jedino se na sjeveru, ali kilometarski znatno udaljenija naselja, odijeljena šumovitim obroncima Bilogore, nalaze kajkavska naselja Veliko i Malo Trojstvo te Šandrovac. Velika Ciglena zapravo predstavlja krajnji dio kajkavskog otoka koji se iz smjera Podravine prostire sve nadomak Bjelovara.

7. 1. 1. PRIJELAZNI GOVORI

Gotovo je sigurno da je kajkavština prije turskih osvajanja išla do područja oko Slatine, dakle do područja gdje se protezala stara Križevačka županija, odnosno srednjovjekovna Slavonija. Po jezičnim zakonima, znamo da na područje koje je bilo kajkavsko nije moglo doći nešto što je veoma različito. U prirodnom razvoju jezika oštre granice postoje samo pod utjecajem nekih većih prirodnih prepreka, što na kajkavskom području može biti samo Drava. Inače, bilo da se radi o djelomično sličnim ili djelomično različitim dijalektološkim sustavima gotovo uvijek postoje prijelazni govori, a koje je opet teško smjestiti unutar nekog višeg dijasistema. Tako se iza kajkavskog područja prostirao pojas s prijelaznim kajkavsko-štokavskim govorima. Većina se prijelaznih govora, pod utjecajem pridošlih novoštokavaca, razvila u štokavskom smjeru. Među njima su i neki današnji bilogorski graničarski govori s jačim novoštokavskim osobinama. Dio pravih kajkavskih govora na Bilogori razvijao se u dodiru sa štokavskim govorima te je taj utjecaj bio različitog intenziteta. (Lončarić, 1990: 162-163)

S obzirom na vrstu, odnosno intenzitet toga dodira, mogu se razlikovati tri skupine kajkavskih govora. Prvu skupinu čine oni kajkavski govori u kojima je kontakt sa štokavštinom ostvarivan u najvećem opsegu. U prvom redu to su kajkavski govori onih mjesta u kojima se uz kajkavski govorilo i štokavski. Ta bi se skupina kajkavskih govora također mogla podijeliti na dva dijela, prema tome govore li štokavski i Hrvati ili samo Srbi. S obzirom na kontakt sa štokavštinom drugu skupinu kajkavskih govora čine mjesni govori koji nemaju kontakt u istom mjestu, već sa štokavštinom imaju dodir iz drugog mjesta. Tih je govora na bilogorskom području najviše jer se štokavština proteže kroz cijelu Bilogoru. Treća skupina kajkavskih govora nema nijednu od navedenih vrsta kontakata. Ciglenski govor ulazio je u drugu skupinu govora s obzirom na kontakt sa štokavštinom. Danas se stanje promijenilo, što ćemo i vidjeti u analizi snimljenog govora u daljem tijeku teksta te isti govor pripada prvoj skupini. Dakle, danas se u Velikoj Cigleni osim kajkavskim govori i štokavskim, koji je gotovo prevladao nad starim tradicionalnim kajkavskim govorom. Ovaj kontakt posljedica je prirodnog dijalekatnog razvoja u prostoru i vremenu. Pod utjecajem standardnog jezika s novoštokavskom osnovom, kao i štokavskih govora u susjednim mjestima i gradu Bjelovaru, mještani Velike Ciglene, osobito oni srednje i mlađe životne dobi, danas govore štokavskim narječjem. U središtu analize bit će ipak kajkavski govor. (Lončarić, Zečević, 2008: 26-27)

8. FONETSKO-FONOLOŠKI PREGLED

Osnovna kajkavska akcentuacija (OKA) po inventaru je „troakcenatska“, tj. sastoji se od tri naglaska (prozodema sa silinom). Akcenti su jedan kratki i dva duga te se bilježe tradicionalnim oznakama koje je uveo Stjepan Ivšić 1936. godine:

`` kratki
ˆ dugosilazni, cirkumfleks
˜ dugouzlazni, akut (Lončatić, 1996: 47)

Mijo Lončarić danas u kajkavskom narječju pronalazi 22 različita tipa prozodijskih sustava te ističe da će se vjerojatno u daljnjim istraživanjima kajkavskih mjesnih govora naći još nekoliko tipova. Po zastupljenosti triju osnovnih prozodijskih obilježja u pojedinim sustavima (mjestu naglaska, kvantiteti i modulaciji) ta 22 sustava čine pet skupina. Trima navedenim prozodijskim obilježjima mogu se opisati sve razlike koje postoje u kajkavskim prozodijskim sustavima. Pet spomenutih skupina tipova prozodijskih sustava jesu:
A – s tri prozodijska obilježja (šesnaest tipova)
B – s dva obilježja: mjestom naglaska i kvantitetom (tri tipa)
C – s dva obilježja: kvantitetom i tonom (jedan tip)
D – s jednim obilježjem: kvantitetom (jedan tip)
E – s jednim obilježjem: mjestom naglaskom (jedan tip)

Lončarić Veliku Ciglenu smješta u skupinu A, odnosno u njezinu Aa podskupinu s dva poznata sustava u kojima opreka po kretanju tona postoji i u kratkom slogu, dok je u podskupini Ab ta opreka zastupljena samo u dugome slogu. U većini govora podskupine Aa opreka po kvantiteti postoji samo u naglašenom slogu, odnosno kvantiteta je vezana za silinu. Drugih ograničenja u distribuciji prozodijskih obilježja nema. Naglašen može biti svaki slog u riječi, svaki naglašen slog može biti i kratak i dug, s uzlaznim i silaznim tonom, i posljednji i jedini slog riječi. Dakle, u Velikoj Cigleni formiran je prozodijski sustav s oprekama po tonu i u kratkim slogovima, vjerojatno pod utjecajem štokavskog okružja. (Lončarić, 1996: 57-58)

Kako je već spomenuto, u Ivšićevoj podjeli Velika Ciglena nije uvrštena ni u jednu skupinu te prema Lončariću treba ulaziti u novu osnovnu kajkavsku grupu, koju bismo

uvjetno po akcentuaciji mogli nazvati V. skupinom, definiranom trima elementima, tj. nepromijenjenim starim cirkumfleksom (posêkel, mêso), metatonijom staroga kajkavskog akuta u cirkumfleks (sũša > sûša) i regresivnom metataksom siline s kratkih središnjih slogova (lop'ata > l'opata). Dakle, u „V. skupini" pojava novijega akuta na starijoj prednaglasnoj duljini izaziva prijelaz starijeg akuta u cirkumfleks, ali nema daljeg koraka, kao u IV. skupini, prijelaza starog cirkumfleksa u akut. (Lončarić, 1986: 110-112)

8.1. AKCENTSKI SUSTAV VELIKE CIGLENE

Prema snimljenim materijalima u Velikoj Cigleni može se zaključiti da je zbog kontakta s okolnim štokavskim govorima, kao i standardnim jezikom, došlo do dvostruke realizacije akcenata. Naime, akcentska se sredstva ostvaruju u kajkavskoj i novoštokavskoj distribuciji te dolazi do pomlađivanja ciglenske akcentuacije u novoštokavskom smjeru kroz nastajanje četveroakcentskog sustava, odnosno česte upotrebe akcenata ´ i ` novoštokavskog tipa.

Kratkouzlazni akcent ostvaruje se u kratkim slogovima (osim u zadnjem) višesložnih riječi: *Cìglena*, *stèzom*, zd*ènca*, *òtec*, m*àjstor, dòšla*, *gòvorim, ùdata*. Upotreba istog naglaska česta je zbog redukcije vokala i po uzoru na štokavske govore: *zabòravla*, *gòvorlo, ràdlo, dògodlo, dòlazt, pjèšce.* Isti se primjeri ostvaruju i u kajkavskoj distribuciji: *ötec*, nȍga, , *ćöšak, bäba, käpcama*, *lȉ*čna, *jüžnu, mörem, ćëter.*

Dugouzlazni akcenat ostvaruje se u dugim slogovima izgovorene cjeline: *pripóvedamo, zélvu, riézance, stiékla*, *ci*érkvu, *Ivíca, méše, kónja*, *gódišće, starínski, divánt, zéli.*

Kratkosilazni naglasak može se ostvariti u svim slogovima: *šlȉ*ve, m*ämca, sëdela*, *srtärinsko, nëkaj, fäljelo, domorödci, pöbjegel, dönesel, bëciklinu, kümića.*

Dugosilazni se naglasak također ostvaruje u svim slogovima u riječi: lâsi, *zrâku, Belovâru, poznâvala.*

Metatonijski akcent ˆ, cirkumfleks, zabilježen je u: supinu *râns*t, glagolskom prilogu radnom s*astâjali* i imenicama *bâb* i *krâv.*

Lončarić u svom istraživanju navodi da bi u ciglenskom govoru naglasak može doći i na zadnjem slogu višesložnih riječi, što je u mnogim kajkavskim govorima česta pojava, no u ovom istraživanju takva upotreba nije zabilježena.

Regresivna metataksa uočava se u starom izgovoru osobnih imena: Cigl'ena > C'iglena i Iv'ica > I'vica. (Zečević, 1985: 307-309)

8.2 . VOKALIZAM

Najveći dio današnjih kajkavskih govora prošao je kroz karakterističan razvoj ə = ъ = ě > ę i l ǫ > ọ. Time je stvoren četverostupanjski sedmovokalni trougao koji se može prikazati dijagramom:

i u

ę ọ

e o

a

Razvoj vokalizma u kajkavštini bio je ovisan o kvantiteti i naglasku. Bilo samo fonetski, bilo fonološki, može se razlikovati razvoj u naglašenom slogu (kratkom i dugom), nenaglašenom (kratkom i dugom) i, što je rjeđe, razvoj u prednaglasnom i zanaglasnom slogu te uz određene samoglasnike i suglasnike. S obzirom na kvantitetu važan je razvoj kontinuante izjednačenog jata i poluglasa, koja je na znatnom dijelu kajkavskog područja u dugom slogu diftongirana. Taj je diftong većinom ie, a rjeđe ei. (Lončarić, 1996: 73-74)

Prema Lončariću u vokalnom sustavu Velike Ciglene u kratkom naglašenom slogu postoji pet vokala, u dugom šest, a u kratkom nenaglašenom također šest. U kratkom naglašenom slogu uz sustav od pet jedinica supostoji i manje pojavni od šest vokala /e/ i /ę / . Tako je u kratkom nenaglašenom slogu bilo moguće postojanje sedam vokala, jer se javljalo ę koje je odgovara fakultativnom e u kratkom naglašenom slogu. Cijeli vokalizam izgledao je ovako:

- naglašeni:	kratki			dugi	
	i	u	i	u	i u
	e	o	ili e	o	ie o
		a	ę	a	e a

- nenaglašeni (isti je kao i dugi) ili:

i	u
ę	o + ie
e	a

Uspoređujući sadašnje stanje sa zapisima Mije Lončarića, vokalizam u Velikoj Cigleni doživio je promjene; umekšano se ę više ne upotrebljava, a došlo je i do zastarijevanja upotrebe dvoglasa *ie*, iekavskog izgovora. Kao kontinuanta jata i poluglasa, dominantan je odraz vokalima *a* i *e*.

U kratkom nenaglašenom slogu dvoglas može doći samo u prvom zanaglasnom slogu: *Donesla je **pápier**...* U dugom naglašenom ostvaruje svoju tipičnu pojavu: *…i došla je doma, složla **riézance**, obrisala **stiékla**, spremla se u **ciérkvu***

Dvoglas *ie* pojavljuje se kao kontinuanta jata i poluglasa. Osim u Velikoj Cigleni *ie* se u bilogorskom kraju javlja i cirkvenskom poluotoku, najvećem području koje ulazi u štokavski teren, te na jugu, preko štokavskog područja, u sjevernoj Moslavini, odnosno ivanjskom kraju. Cirkvenski poluotok, Velika Ciglena i ivanjski kraj čine trokut. Udaljenost između tih područja je 15-20 km, a razdvaja ih štokavsko područje. Prema Lončariću prvotno je, prije migracija, na najvećem dijelu bilogorskog područja kontinuanta starih izjednačenih poluglasa

i jata glas *ę*, a na spomenutim otocima, koji čine trokut, u dugom slogu daju *ie*, koji se mogao razviti iz još ranijeg *ę*, kao potrebe za rasterećenjem vokalskog sustava. Potvrda teorije o postojanju iekavskog trokuta južno od Bilogore i prije postojanja Granice mogu poslužiti usporedbe sa susjednim kajkavskim područjem bez dvoglasa *ie*, a koje je ulazilo u Vojnu granicu i bilo pod utjecajem ijekavskih štokavskih govora. Budući da je sekundarno područje zadržalo glas ę može se zaključiti kako nije bio odlučujući utjecaj sa strane, odnosno štokavskih govora, jer vjerojatno i u tom međuprostoru ne bi izostala pojava dvoglasa. (Lončarić, 1986: 144-150)

8. 2. 1. POLUGLAS I JAT

S obzirom na realizaciju kajkavskih odnosa *ə = ě > ę* i *ə = ě: > ię*, koji se ostvaruju na području Ivšićeve IV. grupe kajkavskih govora, u ciglenskom govoru došlo je promjena unutar tih odnosa:

a) *ə > a* , *ə > e* i *ə > ie*

U današnjem govoru Velike Ciglene vidimo trostruk odraz poluglasa, međutim naglašen je prijelaz na vokal *a*. Kada se ispitanica prisjeća kako je govorila njezina svekrva (kako to ona kaže: „ po starinski“) u svim je riječima koje su po etimologiji sadržavale poluglas bio dominantan fonem *e* ili *ie* (*steza, stieklo*). Također, što se može vidjeti i iz izvornog teksta, gospođa je sama svjesna promjene te navodi kako se po starinski govori još u svega nekoliko kuća u Velikoj Cigleni. Ispitanica Kata Lebinac reći će: *dan, staza, staklo, snaja*. Iz navedenih riječi vidljivo je da u korijenskim morfemima riječi danas više ostvaruje odnos *ə > a*, isti odnos vidimo i u gramatičkim morfemima riječi: *cucak, zdenac, ćošak*. U današnjem govoru prijelaz *ə > e* zabilježen je u riječima: *sem, poludet*, dok ista pojava prevladava u gramatičkim morfemima: *otec, sudec, posel, lovec*. Ipak, odnos *ə > e* beziznimno se ostvaruje u glagolskom pridjevu radnom: *rekel, ošel, išel, donesel.*

Dvoglas *ie* kao kontinuanta poluglasa zabilježen je samo u jednom primjeru i to kada se govornica prisjeća starijeg govora: …*obrisala* ***stiekla***...

b) *ě* > *e* i *ě:* > *ie*

U vrijeme Lončarićevih istraživanja za govor Velike Ciglene bio je karakterističan iekavski izgovor jata, odnosno dvoglas *ie* u dugim naglašenim slogovima. Tako se govorilo: …*složla* ***riezance***... Slušajući Katu Lebinac nailazimo na jekavski izgovor i u kratkim i u dugim slogovima: *sjede, djeca, pradjedov, djedi, pobjego, cvjet*. Samo glagol pripovijedati govornica izgovara iekavski: *Onda su* ***pripoviedali***... Isti glagol izgovara i ekavski, iako se radi o dugom slogu: *Sve na e* ***pripovedamo***.
Druga gospođa, koja je sasvim slučajno svratila tijekom snimanja, kako navodi i Kata Lebinac, govori „pravim ciglenskim“ . Tako ona kaže: *Ne bum* ***sedela***... Ekavski izgovor jata zabilježen još u imenicma *Belovar* i *nedelja*. (Zečević, 1985: 303-304)

c) SEKUNDARNI JAT

Za bilogorsko područje karakterističan je prijelaz *–i:r* u *jat*. Distribucija ovog odnosa ostvaruje se i u Velikoj Cigleni, u starijem govoru imenica crkva izgovarala se *cierkva*, dakle od staroslavenske riječi *cirъky* nastala je *cierkva* jer je *i* prešao u *jat*. Danas se takav izgovor gotovo ne upotrebljava, odnosno spominjana se promjena gubi u leksičkim morfemima, a češća je u gramatičkim nastavcima: *krumpier*, *papier*. (Lončarić, 1986: 155)

8. 2. 2. ISPADANJE VOKALA

U govoru Velike Ciglene česta je pojava redukcije vokala *i*. Do te pojave dolazi učestalo iza naglaska. Posljedica ispadanja zanaglasnog *i* česti je kontakt sa susjednom štokavštinom, naime ta izoglosa snažan je element u akustičkom dojmu štokavskih govora. U nezavršnom položaju zabilježeno je ispadanje prvotnog zanaglasnog *i* u većini kategorija: *Božć, bokca, stepence, šnajderca, Pavlovćem, prikolca, kapcama, pješce, godna, učiteljka, velke, kolko, složla, spremla, svatla, govorli, vozt, vozli, divanli…*
U završnom položaju otpalo je *i* u osobnim zamjenicama, infinitivu i imperativu: *men, doživjet, vozt, mislit, zvat, narant, od (odi).*
U glagolima *ispovijedati*, odnosno *spovjedati* i *izliti* (*zliti*) dolazi do ispadanja *i* u incijalnom položaju, vjerojatno zbog rasterećenja u izgovoru.

Često je otpadanje krajnjega *o* i *a* u prilozima: *tam, nekak, ovak, svim, ništ, kak, dost.*
Također, zabilježena je kontrakcija vokala u skupini –ao>o. Ta se pojava većinom ostvaruje u glagolskom pridjevu radnom: *pobjego, prezivo, zaboravla, išo*. Paralelno se ostvaruju već spomenuti kajkavski likovi tipa *ošel*, što još jednom potvrđuje prisutnost štokavskih utjecaja na govor Velike Ciglene. Ista kontrakcija zabilježena je i u prilogu *ko* (kao). (Zečević, 1985: 305)

8. 2. 3. OSTALE POJAVE

Vokali u kajkavskim riječima stranog porijekla (većinom u početnim položajima riječi) često odgovaraju kontinuanti poluglasa, tako je i u riječi *misa* (lat. missa). Za stariji ciglenski govor upotrebljavala se riječ *meša*, odnosno kajkavski odraz poluglasa *e*, dok gospođa Kata Lebinac danas upotrebljava riječ *maša* sa štokavskim *a*. Zatim, imenica *bicikl* koristi se u govoru – *beciklin*, gdje je vidljivo da se umjesto vokala *i* upotrebljava ekavsko *e*.

Izrazi za srodstvo u većini kajkavskih govora redovito sadrže prefiks sa *e*, etimološkog porijekla (*preded, prebaba*), no u Velikoj Cigleni dolazi prefiks *–pra* (*pradjed, prababa*). Prefiks *–pre* zabilježen je u dva slučaja, odnosno u glagolima *prepadale (propadale)* i *pregrizlo (prigrizlo)*.

Većina kajkavskih govora rijetko zabilježava samoglasnik *u* na početku riječi, tako se i u ciglenskom govoru može zapaziti njegova neprisutnost: …*oni se tuj sastali i* ***zeli***…
Pojava protetičkog *v* ispred *u* nije utvrđena, za razliku od *j* kao proteze: *južna* (u značenju užine).

U skupini glagola sa *–io* utvrđena je štokavska pojava poluvokalog glasa *j* (*objesjo*). Ipak, u istoj skupini učestaliji su kajkavski likovi tipa *objesil*.

U govoru Velike Ciglene *ļ* = *ǫ* > *u*. Ispitanica kaže: *Boli me* ***ruka***.[11]

[11] Inače, sudbina kontinuanti *ļ* i *ǫ* ne dolazi kao kriterij u rangiranju na dijalekte u govorima „V. skupine“ jer su svi govori izjednačeni s *u*.

8.3. KONSONANTIZAM

Suglasnički sustav:

p	b					m		
		f	v					
t	d	s	z	c	ʒ	n	l	r
		š	ž	ċ	ʒ đ		ļ	j
					nj	lj		
k	g							

Sustav konsonanata u Velikoj Cigleni ne razlikuje se mnogo od ostalih bilogorskih kajkavskih govora. Valja izdvojiti nepostojanje suglasnika *h (trbuv),* kao i prisutnost fonema *ʒ* koji je zabilježen u riječi *beʒgovna (bazga)* pa se može zaključiti da spomenuti fonem dolazi u skupu *ʒg*, kao položajna varijanata *z* ispred *g*.
U govoru mlađe generacije učena je razlika između č i ć, dok stariji ispitanici u većini slučajeva izgovaraju samo jedan glas (ċ), koji je sredina između č i ć.

Kako je već navedeno, u ciglenskom govoru ostvaruje se sustav polupreglednih suglasnika s dva para afrikata: *c – ʒ, ċ – ʒ*. Tako se nenaglašeni oblik glagola *htjeti* upotrebljava likom *ċeti*: … ***ċeli*** *dolazt…*Isto tako prilog *gdje* ostvaruje se u integriranom liku ze: *U kući* **ze** *je bil…, nit je to bilo* ***ize, …****To je* ***neze****...*

Kao i u većini kajkavskih sustava ima primjera sa *l* umjesto lj, odnosno dolazi do depalatalizacije: *dopelal, šliva* i *gliva*. Fonetski, to je ļ ili ľ, a glas koji dolazi u navedenom položaju obično dolazi i kao alofon palatalnoga ļ u svim položajima. Prijelaz ń u n nije zabilježen.

8. 3. 1. POSLJEDICE OTPADANJA ZANAGLASNOG I

Budući da se u ciglenskom govoru redovito zabilježava ispadanje zanaglasnoga *i* utvrđena je i prisutnost dugih suglasnika (*mol:i),* odnosno udvojenih glasova. Takav skup od dva jednaka suglasnika naziva se geminacijom. U tim slučajevima inventar fonema ostaje isti, a izgovor geminacijskog skupa izgovara se kao jedan dug suglasnik.

Također, kao posljedica ispadanja zanaglasnog *i* povećana je čestoća konsonantskih skupina u medijalnom položaju: *bogca, strpence, šnajderca, prikolca, beciklin, godna, složla, spremla…*

8. 3. 2. SUGLASNIK H

Kajkavski sustav ciglenskog govora, kako je već navedeno, nema suglasnika *h* te nije zabilježena njegova upotreba.

U incijalnom položaju: *oćeš, vatali, rant, lad*.

Na kraju riječi *h* otpada ili se zamjenjuje sa *–j* ili *-ja* : *trbuv, stra, oraj, njija.*

Kada bi se *h* trebalo naći u medijalnom položaju zamjenjuje se konsonantima *j* ili *v*: *snaja, pejar, svatla, kuva.*

8. 2. 3. SUGLASNIČKI SKUPOVI

S obzirom na suglasničke skupove može se zapaziti zamjena konsonanata skupine *že>re* (*može- more*: ***Morem*** *ti reći nekaj*). Isti glagol upotrijebljen je s niječnim oblikom *ne* likom: *ne mrem*, gdje se zbog jezične ekonomičnosti gubi vokal *o*.

Skupovi *stj = skj*, *zdj = zgj* dali su *šć* i *žʒ*: *kršćna, godišće* i *možʒani*.

U incijalnim konsonantnim skupinama zabilježeno je otpadanje suglasnika u leksemima u kojima se te skupine rasterećuju: *lasi* (gubi se v), *ćer* (kćer). (Lončarić, 1986: 160-170)

8. 2. 4. GLASOVNE PROMJENE

Govor Velike Ciglene, kao i većina kajkavskih idioma, ne sadrži vokalizaciju, zamjenu *l* sa *o* na kraju riječi ili sloga, odnosno vokalizacija izostaje u oblicima glagolskog pridjeva radnog: *imal, vjenčal, donesel, bil…*

Kao u svakom razgovornom jeziku, tako je i govoru Velike Ciglene u nekoliko slučajeva zabilježeno izostajanje sibilarizacije (*otućki, Poljaki, učiteljka*).

Zatim, u množini imenice *bombon* ne dolazi do jednačenja po mjestu tvorbe, ispitanica upotrebljava imenicu *bonboni.*

Glagolski pridjev trpni glagola *nagnuti* provodi jotaciju ispred nastavka *-jena*: *nagnjena*. Također, u glagolskom pridjevu trpnom glagola *zapiknuti* bilježi se jotacija, ali se prethodno nepravilno umeće epentetsko l ispred suglasnika *k* pa glagolski prilog glasi *zapikljena*. (Ham, 1996: 8-18)

9. MORFOLOGIJA

9. 1. DEKLINACIJA

Kajkavsko narječje razlikuje riječi s imeničkom deklinacijom (imenice) i riječi s pridjevsko-zamjeničkom deklinacijom (pridjevi, većina zamjenica i neki brojevi).
Nastale su tri deklinacije imenica kajkavskog narječja:

1. za imenice muškog i srednjeg roda (po nastavku u G jd. nazvana je a-vrsta);
2. za imenice ženskog roda koje u N jd. ne završavaju na konsonant (završavaju na –a), po kojoj se dekliniraju i imenice m. r. koje ne završavaju na konsonant (po G jd. naziva se e-vrsta);
3. za imenice ženskog roda koje u N jd. završavaju na suglasnik (imaju nastavak G jd. starih ženskih i-osnova). (Lončarić, 1996: 98)

U pridjeva, pridjevskih zamjenica, rednih brojeva i participa stvorena je od prijašnjih triju deklinacija jedna jedinstvena deklinacija, po kojoj se dekliniraju i određeni i neodređeni pridjevi, osim u N jd. (Lončarić, 1996: 104)

S obzirom na padeže, valja napomenuti kako se u velikoj većini govora, kao i u suvremenom hrvatskom jeziku, na mjestu vokativa sve se više rabi nominativ, odnosno sve je češći nominativni nastavak *–a*, za razliku od vokativnog *-o*. Takvu pojavu bilježimo i u ciglenskom govoru: *Daj, **nevesta**, probaj kolača!* (Maresić, 1995: 235)

9.2. IMENICE

9. 2. 1. MUŠKI ROD NA SUGLASNIK

U D jd. redovito je nastavak *–u*, a taj je nastavak u većini govora i u L. Recimo: ... *njezna mat je pa prebjegla i donesla babu* ***u vanjkušu***.

U N mn. može doći do upotrebe kraćeg nastavaka *–i* umjesto *–ovi*: *Kod nas su se i sastajali* ***djedi*** *i babe oko zdenca.*

G mn. dobiva se nastavak *–ov*. Taj je nastavak (iz u-osnova) došao na mjesto *–ø* radi razlikovanja od N jd., iako je razlika između tih oblika većinom postojala i ostvarivala se prozodijskim sredstvima. *... nabrala je* ***vugorkov*** *i..., Pobjegel je otec, ti moji* ***prandjedov****, A dost bilo tih bab i* ***djedov****, okolo sjede,...* Iz ovih je primjera u ciglenskom govoru vidljiv tipičan primjer kajkavskog G mn. na *–ov*.

Neke imenice čuvaju starije stanje s nultim nastavkom u G mn. m. r. Primjer ove pojave može biti upotreba imenice *novac*: *…ideš nuz dućan ni ne ogledaš se na dućan, nit imaš* ***novac****...*

U I jd., kao i u G i D mn., većinom se čuva razlika između stare meke i tvrde promjene u prijeglasu, *o*/ę , tj. prema *o* iza nepalatala, a reducirano *e* dolazi iza palatala i suglasnika *c*. *Ona se vjenčala* ***s Pavlovćem****,...*(Lončarić, 1996: 100-102) U nekim govorima na Bilogori zabilježen je i oblik s nastavcima na *o* iza palatala i *c*, no Lončarić u Bilogorskim kajkavskim govorima navodi Veliku Ciglenu kao mjesto u kojem ne dolazi do takve upotrebe. (Lončarić, 1986: 177)

9. 2. 2. IMENICE SREDNJEG RODA

S obzirom na bilogorske kajkavske govore, postoji razlika je li se srednji rod jednačio s muškim ili ženskim rodom. U većini govora izjednačen je s muškim pa tako i u Velikoj Cigleni. Srednji rod u NA jd. i mn. ima nastavke (-o/-e, -ø/-a). Vidljiv je primjer za A jd.: *kroz* ***selo***, zatim A mn.: *domaća* ***prezimena***, *obrisala* ***stiekla***.

U ostalim su se padežima nastavci izjednačili s a-vrstom muškog roda: G jd.: *takvog* ***prezimena***, L jd.: u ***polju*** *radlo*, I jd.: ***porijeklom*** *Ćehinja*, L mn.: *ostalim* ***selima***. (Lončarić, 1996: 101-102)

9. 2. 3. IMENICE ŽENSKOG RODA

Jedna od ranih i važnijih izoglosa na zapadu cjelokupnoga slavenskog područja jest nastavak u I jd. e-vrste, tj. je li taj nastavak –oiǫ (na istoku) ili stegnuto ǫ (na zapadu). U kajkavštini ta izoglosa nije imala pravocrtan tok sjever-jug, nego na sjeveru teče vjerojatno zapadnije, tj. Međimurje ima danas nastavak *–om*, a južnije izoglosa *–u -um/-om* presijeca Bilogoru, odnosno ide istočnije. (Lončarić: 1996, 102) Primjer za I jd. ž. r. bio bi: … *išla je* ***stezom*** *k meše. Pobjegel je otec, ti moji prandjedov, iz Češke pred* ***vojskom****… a jedna je još živa bila i sa svakom* ***ženom*** *sina.* U Velikoj Cigleni u I jd. ženskog roda danas se koristi nastavak *–om*, što je drugačije od vremena Lončarićevih istraživanja jer je tada zabilježeno da se u Velikoj Cigleni za I jd. ž.r. upotrebljava nastavak *– (j)um*, dakle *vojskum*. Do ove promjene vjerojatno je došlo pod utjecajem štokavskog standarnog jezika. (Lončarić, 1986: 178-179)

Prema Lončariću, u ciglenskom se govoru ženske e-vrste ne razlikuju G, D i L jd. te u tim padežima imamo nastavak *–e*. Ispitanica upotrebljava G jd. ovako: *Išel je gore radi* ***cure****…* U snimljenom govoru uočljiv je i primjer za D jd. *.. i išla je stezom k* ***meše.*** Međutim, u primjeru današnjeg govora u L jd e-vrste ne pronalazimo nastavak *–e*, već nastavak *–i*. *U tom je sam vrag, taj nije ćist u* ***glavi****. Kad bi došli u nedelju, to uvijek lupa u* ***sobi****.*

U množini u NA nastavk je *–e* prema mekim osnovama. *Kod nas su se i sastajali djedi i* ***babe*** *oko zdenca. … jao si ga onom ko će doživjet dvijeiljadite* ***godine****.*

U G mn. još se i danas u govoru Velike Ciglene upotrebljava redovni nastavak *–ø*: *A dost bilo tih* ***bab*** *i djedov, okolo sjede,… Budu orali sa dva pluga, bez konja, a tuj bez* ***krav****. …nije bilo bonboni****, žvakać****, kakve ćokolade., jela sam* ***šljiv****…* Osim nultog nastavka imamo i nastavak *–i* u G mn, vjerojatno dolazi pod utjecajem pridjevsko-zamjeničke deklinacije: … *nije bilo* ***bonboni****,…*

Imenica *mati*, ostatak stare konsonatske *–er* osnove, u N jd. upotrijebljena je bez nastavka *–i*, moguće po uzoru na i-deklinaciju, gdje u N jd. imamo nulti nastavak: *A njezna* ***mat*** *je pa prebjegla....* (Lončarić, 1996: 102-103)

Imenice *svekrva* i *crkva*, ostaci nekadašnje ъv-osnove ž. r. koja je posve nestala, prešle su u skupinu imenica s a-osnovom. Tako imamo A jd. ž. r. za imenicu *crkva*: … *spremla se u* ***cierkvu*** *i…*; te N. jd. žr. r. imenice svekrva: *Moja* ***svekrva*** *je došla iz vrta…*(Lončarić, 1996: 102-103)

9. 3. PRIDJEVI I ZAMJENICE

U snimljenom govoru ima svega dvadeset pridjeva, koji gotovo ne odudaraju od standarda. Jedini zabilježeni primjer kajkavske pridjevsko-zamjeničke sklonidbe upotreba je pridjeva u I mn. ž. r. s nastavkom -*ima*: …s ***crvenima*** *kapcama*. (Lončarić, 1996: 105)

Upotreba komparativa među materijalima nije pronađena, no Lončarić je primijetio da se u Velikoj Cigleni komparativ upotrebljava prema štokavskom uzoru, npr. *oštriji, stariji,* nasuprot kajkavskom *oštreši, stareši*. (Lončarić, 1986: 181)

Poznato je da se tri hrvatska narječja nazivaju po imeničkoj zamjenici za stvar. U kajkavštini njezin je osnovni lik *kaj*. Fonološkim razvojem dobiveni su različiti likovi (*koj, kuj, kęj, ke*).

Upitno-odnosne i neodređene zamjenice obično su u kajkavskom narječju upotrebljavaju prema *kaj* (*ni-/ne-kaj*). Tako i u Velikoj Cigleni susrećemo oblike tih karakteristika. Npr.: *Morem ti reći* ***nekaj****…, No,* ***kaj*** *delate,* ***kaj*** *je sad?* Međutim, podjednako možemo čuti i likove neodređene i upitne zamjenice *što*/*nešto*, karakteristične za štokavsko narječje. *… curca sem bila,* ***šta****, mala., …* ***šta*** *ja znam kak je to. Kak je on to kupil el* ***šta****.*
Imeničku upitno-odnosnu zamjenicu *tko* govornica koristi kao *ko*: *…jao si ga onom* ***ko*** *će doživjet dvijeiljadite godine., sad sam zaboravla* ***ko*** *je tam bil…*

S obzirom na osobne zamjenice nema značajnih odstupanja od standarda. Zabilježena je pojava upotrebe D jd. zamjenice *ja* bez nastavka *–i*: ***Men*** *ti žao za Ruskinju. Ona ti je* ***men*** *ostavla slike od svog sina.* (Lončarić, 1996: 106)

Zatim, u G mn. umjesto zamjenice *njih* pronalazimo oblik *njija*: *…kad sam kod* ***njija*** *došla.* Prije je isti G mn. glasio *nija*, što potvrđuje Lončarić. (Lončarić, 1986: 181)

Pokazne zamjenice u kajkavskom narječju obično imaju oblik *ov, te, on, ove, one* za, rjeđe *ovaj, taj, onaj*. Međutim, u današnjem govoru Velike Ciglene dominiraju drugo navedeni oblici, odnosno pokazne zamjenice specifične za standardni jezik. *…i imal je zapiknjenu* ***ovu*** *šipkovu ružu., U* ***tom*** *je sam vrag…, …otškrine* ***taj*** *vrata..., A* ***onaj*** *major., …sve sam* ***te*** *slike izgubio.* Kajkavski oblici jedino su upotrijebljeni u upotrebi G mn. pokazne zamjenice *taj*: *…bilo* ***ti*** *bab i djedov…, Pobjegel je otec,* ***ti*** *moji prandjedov,…*
Uočena je i upotreba pokazne zamjenice *to* obilkom *oto*: ***Oto*** *šta ja znam…* (Lončarić, 1996: 107)

9. 4. BROJEVI

Kod brojeva značajna je razlika između onih govora koji dekliniraju sve glavne brojeve, ali sve rjeđe, i onih koji mijenjaju samo brojeve do tri. U vrijeme Lončarićevog istraživanja bilogorskih kajkavskih govora većina govora mijenjala je sve brojeve. Velika Ciglena tada je poznavala za brojeve dalje od pet DLI (petema), ali nije znala za G. (Lončarić, 1986: 182) Na snimljenom materijalu ispitanici u spomenutim padežima ne upotrebljavaju brojeve veće od četiri, ali uz konzultacije može se potvrditi da postojanje DLI za brojeve veće od pet više nije u funkciji.

Redni brojevi mijenjaju se kao pridjevi, a od glavnih brojeva na isti se način mijenja broj jedan (u kajkavskom *jeden, jen*). Deklinacija broja jedan u snimljenom govoru zabilježena je po pravilima standardnog jezika: ***Jedna*** *je umrla…*

Broj dva u kajkavskom narječju za ženski rod većinom glasi *dve*, međutim u Velikoj Cigleni opet je vidljiv štokavski oblik: *...je doma imal* ***dvije*** *žene.*

Kod upotrebe broja dva na dvama mjestima dolazi do pogrešne sklonidbe broja dva i njegove imenice. Naime, upotrijebljen je oblik za N dvojine, a ne za D i I.: *...na* ***dva kotača*** *se budu vozli…, Budu orali sa* ***dva pluga****…* Ispravno bi bilo: dvama kotačima i s dvama plugovima i u D i i I.

Umjesto brojeva dvanaest i trinaest govori se *dvanajst* i *trinajst*.

Broj je četiri u kajkavsko upotrebi: *onda oko* ***ćeter*** *sata malo se prigrizlo…* (Lončarić, 1996: 105)

9. 5. GLAGOLI

9. 5. 1. INFINITIV I SUPIN

U većini se kajkavskih govora razlikuju infinitiv i supin. Opće je poznato kako je kajkavština, uz slovensko i lužičkosrpski jezik, među rijetkim slavenskim idiomima koji su sačuvali supin. Taj infinitivni oblik upotrebljava se kao dopuna glagolima kretanja (npr. *idem spa:t*). Supin se u većini govora razlikuje od infinitiva time što ne završava na –*i* kao infinitiv. U nekih glagola tomu se pridružuje i prozodijska oznaka- kao *sp' ati – spá:t*. Međutim, zbog redukcije vokala u infinitivu došlo je do neutralizacije oblika infinitiva i supina. Po zabilježenim materijalima u Velikoj Cigleni može se utvrditi upotreba supina u jednom slučaju: *…moram ić* ***rant!***

S obzirom na infinitiv, osim pravilne upotrebe, koristi se i krnji infinitiv, bez završnog *i*: *…ćeli* ***dolazt***...(Lončarić, 1996: 108)

9. 5. 2. GLAGOLSKI PRIDJEVI

a) GLAGOLSKI PRIDJEV RADNI je specifičan slavenski oblik, koji se slaže sa subjektom u rodu i broju i po tom je „pridjev“, ali se ne deklinira. U kajkavštini je taj pridjev karakteristična prozodijska obilježenost, bogata i raznolika. Ima samo šest oblika: po tri roda za jd. i mn. Sufiksalni mu je morfem *l*, na koji dolazi morfem za rod i broj (-ø, -a, -o; -i, -e, -a). U izvornom govoru Velike Ciglene imamo: *… i došla je doma,* ***složla*** *riezance,* ***obrisala*** *stiekla,* ***sprmela*** *se u cierkvu i išla je stezom k meše., vojskom i njega* ***donesel*** *tuj u Hrvatsku. A njezna mat je pa prebjegla i* ***donesla*** *babu u vanjkušu. I oni se tuj sastali i* ***zeli.***

b) GLAGOLSKI PRIDJEV TRPNI jednini je pravi particip u suvremenim govorima. Može imati osobine pravoga pridjeva, tj. određeni i neodređeni vid i komparaciju, ali zadržava specifično glagolsko obilježje, npr. *plaćen* (svršen) – *plaćan* (nesvršen). Tvori se od prijelaznih glagola sufuksima:

-n, -na, -no; (npr. *…iz davnina* ***preimenovana****. Onda je ta crkva* ***kršćena****…, Donijeli su ti cukor, ono,* ***namotano*** *u ćošak,…*)

-en, -ena, -eno;

-t, -ta, -to. (***udata*** *i tuj bum umrla.)* (Lončarić: 1996, 112-113)

9. 5. 3. VREMENSKE PARADIGME

9. 5. 3. 1. PREZENT

Osobni su morfemi za tvorbu prezentskih morfema u kajkavskom narječju:

Jd.	1. –m, -n	Mn.	1.-mo, -mu, -me
	2. –š		2. –te, -šte
	3. –ø		3. –ju, -e/iju, -u/-eju.

U prezentu je, s obzirom na sjevernomoslavački dijalekt, vrlo čest nastavak za 3. lice množine *–eju* (*pleteju*, *predeju*) i *–iju* (*hodiju*, *nosiju*). U Velikoj Cigleni u većini slučajeva upotreba prezenta prilagodila se standardnom jeziku: *…dost bilo ti bab i djedov, okolo* ***sjede****,…, A* з*e sad krave, el konji* ***oru****, Nisu djeca ni išla kroz selo kak* ***idu*** *sad.,…*Kajkavsku upotrebu vidimo kroz dva primjera: *… i* ***zapre*** *vrata da se ne vidi…,…* ***pripovedamo****…*

Karakteristika je kajkavskog narječja da su prema kraćim zamjeničkim oblicima stvoreni i kraći oblici nesvršenog prezenta glagola *biti* (*jesem*), *odnosno u* 1. os. jd. nenaglašenog oblika *sem*, umjesto standardnog *sam*. Ova pojava sačuvana je i u ciglenskom govoru: *… bila* ***sem*** *mala.,* ***Sem*** *išla u prvi razred u školu,…* Međutim, upotrebljava se i standardni nenaglašeni oblik sam: *… sad* ***sam*** *zaboravla…, Razmišljala* ***sam****…* (Lončarić: 1996: 109-110)

9. 5. 3. 2. PERFEKT

Perfekt kao opće prošlo vrijeme, koje se tvori od nesvršenog prezenta glagola biti i glagolskog pridjeva radog (npr. *jesi videl, videl sem*), najdominantnije je glagolsko vrijeme u snimanom govoru. Npr.: ***Razmišljala sam*** *pa* ***sam se sjetla*** *kak* ***je divanila*** *moja svekrva., Oni* ***su*** *baš po starinski* ***divanli****…, Moj otec* ***je išel*** *u Belovaru u zanat., Drljanovčani* ***su*** *drukčije* ***govorli****…,* ***Pobjegel je*** *otec…, Onda* ***su pripovjedali****,…,… i taj* ***se objesjo*** *na oraj…,* ***bila sem*** *mala., on* ***je*** *doma* ***imal*** *dvije žene., Tam* ***se vjenčal****…*(Zečević, 1985: 312)

9. 5. 3. 3. FUTUR

U kajkavskom narječju futur se tvori od skraćenog oblika svršenog prezenta glagola biti (bum/bom, buš/boš, bu/bo, bumo/bomo, buste/boste, budu/bodu) i pridjeva radnoga (*došel bum/ bom*). Budućnost se obično izriče i prezentom svršenih glagola, npr. *dojdeš (zutra) k meni*. Iz ovoga se može vidjeti kako kajkavski nema Futur I., nego samo Futur II.

Ipak, u predmetu ovog istraživanja susrećemo s obje vrste futura, što i potvrđuje tezu o poštokavljivanju ciglenskog govora. Izražavanje budućnosti prezentom svršenih glagola nije zabilježeno.

Futur I.: *Sad **ću** ja ga **zvat** . , ... jao si ga onom ko **će doživjet** dvijeiljadite godine. Onda **će** se, veli, **vozt** kola po zraku, na dva kotaća se budu vozli., kad pređe dvijeiljadite godin **bit će** potopi,...* Vidljivo je da do odbacivanja završnog *i* dolazi i kada se pomoćni glagol nalazi ispred glagola, što ne bi trebao biti slučaj, no u razgovornom jeziku to je učestala pojava.

Futur II.:*… i tuj **bum umrla**., na dva kotaća se **budu vozli**., **Budu orali** sa dva pluga,... **budu** zemlje **prepadale** i tak **budu** ljudi **nestajali**. **Ne budu** se Bogu **molli**, **budu kleli**, **budu samoubojstva**.,... **buš popila,**... **Ne bum sedela**..., **Ne bum ništ**,...*(Lončarić, 1996: 108-110)

9. 5. 4. GLAGOLSKI NAČINI

a) IMPERATIV.

Četiri su vrste nastavaka:

	jd.	mn.	
a.	–i	-emo	-ete
b.	–i	-imo	-ite
c.	–j	-jmo	-jte
d.	(j)-ø	(j)-mo	-(j)te

Morf u zagradi (j) znači da on dolazi prije navedenih nastavaka, npr. *pij-ø-te, kupuj-ø-te*. U glagola s visokim prednjim osnovnim vokalom taj se morf gubi, npr. pi(j)-te, se(j)-te.
Zabilježene su četiri upotrebe imperativa: ***Ćekaj**, kak se taj zval.*, ***Od** ćasom,* ***Sjedi!, Probaj** kolaća!*

b) KONDICIONAL

Prošlost se izriče i kondicionalom, i to u dva slučaja: prvo, za radnju koja se u prošlosti ponavljala (npr. *Svaki bi dan išel na poļe jako rano*); drugo, kao dokaznik, tj. u navođenju tuđih riječi i sl. (npr. *Gda bi to videl*.)

Kondicional I. (sadašnji) tvori se od oblika bi i pridjeva radnog. Oblik bi je nenaglašeni lik aorista glagola biti za 2. i 3. os. jd., koji je jednak za sva lica. Npr.: ***Moglo bi** se tak kazati., Kad **bi došli** u nedelju,…* (Lončarić: 1996, 110-112)

Kondicional II. tvori se od kondicionala glagola biti i pridjeva radnog, npr. *bil bi delal, bila bi delala, bili bi delali*. Primjeri u izvornom govoru nisu pronađeni. Odnosno, kondicional prošli, kao i aorist, imperfekt i pluskvamperfekt gotovo da se ne upotrebljavaju u razgovornom jeziku. (Sekereš, 1976: 166)

10. SINTAKSA

U istraživanju hrvatskih narodnih govora sintaksa je vrlo slabo zastupljena, a u kajkavskim govorima najslabije. Istraživači su se najviše usmjeravali na fonologiju, znatno manje na morfologiju, a na sintaksu u gotovo sasvim nezamjetnim opsezima. Ovo područje hrvatskog jezika prvi je počeo proučavati Luka Zima još 1887. godine, ali u njegovu istraživanju kajkavština je najslabije zastupljena, tj. u obzir je uzeto najmanje kajkavskih tekstova naspram štokavštine i čakavštine. U svojim istraživanjima kajkavske sintakse Zima se ograničio na zapise iz narodne usmene književnosti. Iako se radi o vremenski vrlo dalekom istraživanju, rad takve vrste svojim je opsegom nedostignut do danas. Istraživanja sintakse suvremenih kajkavskih govora većim se dijelom ograničilo na prikaze diferencijalne prirode i to s obzirom na književni jezik. (Lončarić, 1996: 115)

10. 1. RED RIJEČI

Istaknute riječi obično dolaze na prvo ili posljednje mjesto u rečenici, ali mogu biti i na drugom mjestu:

Drljanovćani *su drukčije govorli, više po književno.* ***Moja svekrva*** *je došla iz vrta pa je rekla da je srela zelvu…* ***Moj otec*** *je išel u Belovaru u zanat…*

Sama za sebe znam kazati ***Lebinec****. Kod nas su se i sastajali djedi i babe oko* ***zdenca****. Razmišljala sam pa sam se sjetla kak je divanila* ***moja svekrva****.*

Infinitiv često stoji iza imenice ili zamjenice na koju se odnosi i najčešće je na kraju rečenice: *Sad ću ja ga* ***zvat****.*

Glagolski pridjev radni „ponaša se“ slično kao infinitiv, odnosno najčešće je iza imenice, ali može biti i pred njom: *i došla je doma,* ***složla*** *riezance,* ***obrisala*** *stiekla,* ***sprmela*** *se u cierkvu i išla je stezom k meše., vojskom i njega* ***donesel*** *tuj u Hrvatsku. A njezna mat je pa prebjegla i* ***donesla*** *babu u vanjkušu.*

10. 2. OBLICI

10. 2. 1. KONGRUENCIJA

S obzirom na brojeve u kajkavskom narječju poznata je upotreba da se uz brojeve veće od pet imenice u sva tri roda nalaze u G mn. Takvu upotrebu susrećemo i u današnjem govoru Velike Ciglene: *kad pređe* ***dvijeiljadite godin*** *bit će potopi,...* Međutim, ispitanica isti broj i imenicu upotrebljava po pravilima standardnog jezika, odnosno redni broj dvijetisućita, koji se sklanja kao određeni pridjev, te imenicu godina e-vrste : *…jao si ga onom ko će doživjet* ***dvijeiljadite godine***.

10. 2. 2. PADEŽI

Uz pomoćne glagole dolazi predikatno ime u nominativu, npr. ... *on* ***je bil starješna*** ...
Genitivom se izražava pripadanje: *Pobjegel je otec, ti moji* ***prandjedov****,...*
Za dativ je karakteristična upotreba etičkog dativa. Naime, osobnim zamjenicama postiže se određeni dojam bliskosti: *Donijeli su* ***ti*** *cukor,...*
Zanimljiva je rečenica kojom se uočava razlika između lokativa, padeža mirovanja, i akuzativa, padeža kretanja: *Moj otec je išel* ***u Belovaru u zanat.*** Obje imenice uz sebe imaju prijedlog u, razlika je u tome što imenica Belovaru ima statičnu poziciju priložne oznake mjesta, tj. označava postojeće mjesto, dok se imenica zanat kao neizravni objekt veže uz glagol kretanja.
Instrumental sredstva redovito dolazi s prijedlogom: *Pobjegel je otec, ti moji prandjedov, iz Češke* ***pred vojskom****...* Instrumental bez prijedloga dolazi u službi priloške oznake mjesta: *… išla je* ***stezom****...*

10. 2. 3 . GLAGOLSKI OBLICI

U perfektu se tijekom pričanja može izostaviti kopula: …***složla*** *riezance,* ***obrisala*** *stiekla,…, … njega* ***donesel*** *tuj u Hrvatsku.*

Futur se upotrebljava u namjernim i posljedičnim rečenicama:

Onda su isto rekli kad pređe dvijeiljadite godin ***bit će*** *potopi,* ***budu*** *zemlje* ***prepadale*** *i tak* ***budu*** *ljudi* ***nestajali.*** (posljedične)

Sad ***ću*** *ja ga* ***zvat.*** (namjerna)

10. 3. VRSTE RIJEČI

Prilozi često služe za pojačavanje i modificiranje pridjeva, drugih priloga i glagola:

*… **sve** više na e divanimo., Drljanovćani su drukčije govorli, **više** po književno., …**dost** bilo tih bab i djedov,…*

Zanimljiva je upotreba priloga i imenice ***sad godna*** (kokoši od *sad godna*) u značenju *prošlogodišnje* (kokoši) gdje prilog *sad* služi kao pojačivač kako bi označio da se radi o vremenskom razdoblju od točno godinu dana.

Prijedlozi mogu ima drugačiju kongruenciju, upotrebu i značenje nego u književnom jeziku. Tako se osoba s ciljem kretanja u D često upotrebljava s prijedlogom *k*: … *išla je stezom* ***k*** *meše.*

Prijedlog *v (u)* u kajkavskom narječju redovito se govori uz osobne zamjenice, a prema snimljenom materijalu u Velikoj Cigleni može se zaključiti da se upotrebljava, ali vrlo rijetko: *To se prije govorilo* ***v mene.***

Za ciglenski govor karakteristična je upotreba prijedloga *nuz* u značenju prijedloga pokraj: … *ideš* **nuz** *dućan…*

Prijedlog *s,* kao i u drugim kajkavskim govorima, zamijenjen je sa *z*: **z** *učiteljkom,* **z** *traktorom*…

S obzirom na prijedloge *s/sa* pojavljuje se tipična pogreška u upotrebi, odnosno dolazi do njihove zamjene: … *Budu orali* ***sa*** *dva pluga, bez konja…*(Lončarić, 1996: 116-131)

11. LEKSIKOLOGIJA

Leksik svakog jezika, pa tako i narječja, otvoren je sustav zbog čega dolazi do unosa jedinica koje nisu dio organskog sustava, odnosno do književnojezične nadgradnje. Kajkavština kao dijasistem ima dio općeslavenskog leksika, zatim posuđuje riječi iz ostalih slavenskih dijasistema, ali ima i svojih vlastitih tvorenica kao i svaki prirodni jezični idiom. Zamjećuje se i prisutnost tuđica. Naime, karakteristično za kajkavštinu je znatan broj germanizama, hungarizama, kao i turcizama i leksema poteklih iz latinskog jezika. Tuđice su ušle u kajkavsko narječje kao rezultat suživota s ostalim narodima, odnosno posljedica su geopolitičkih razloga. Budući da nekajkavski leksemi supostoje s kajkavskima možemo ih smatrati obogaćenjem leksičkoga fonda. (Stolac, 1995: 336)

11. 1 .KARAKTERISTIKE LEKSIKA U GOVORU VELIKE CIGLNE

Kao i u svakom kajkavskom govoru česta je upotreba:

a) hipokoristika: braco, koka, Števċ

b) deminutiva: curca, deċec, kumičkа

c) zastarjelica: škriljak (šešir) otučak (okomak), zdenac (bunar), nevesta (bratova žena)

d) tipičnih kajkavskih riječi: vugorak (krastavac), škraklje (granje), frajdati (psovati), zelva (bratova sestra), zapreti (zatvoriti), pripovijedati (govoriti).

(Lončarić, 1996: 134-139)

11. 2. TUĐICE

GERMANIZMI	HUNGARIZMI	TURCIZMI
dreš- vršilica žita faliti – manjkati, nedostajati farba- boja graba – jarak, prokop, kanal grunt – zemlja, zemljište korpa - košara krigla – vrč lagav – bačva lojber – lovor pehar – veći vrč, pokal plac – sajmište, tržnica rajngla – plitka posuda za kuhanje šnajderica- krojačica štala – staja vanjkuš - jastuk	cukor – šećer fela - vrsta	ćošak – kut, ugao dućan – trgovina divaniti – razgovarati miraz – imovina koju žena unosi u brak zanat – stuka, majstorija

11. 3. TVORBA OSOBNIH IMENA

Ciglenke i Ciglenci za sebe će reći Ciglenec i Ciglenka. Naime, tvorba ekspresivnih imena u Velikoj Cigleni vrši se modelom s nastavkom *-ec* i za muška i za ženska imena. To potvrđuju i primjeri: *U kući* ɜe *je bil* ***Jandrec*** *Sabolovćev,…* ***Jozec*** *zna kak se prezival…*Primjer za žensko ekspresivno ime s nastavkom *–ec* ne pronalazimo u zapisanom izvornom tekstu današnjeg ciglenskog govora, ali po izvornim govornicima Velike Ciglene, s kojima sam više puta bila u izravnom kontaktu, mogu potvrditi da dolazi do iste upotrebe nastavka *–ec*. Tako žensko ime Bara, glasi **Barec**, a Mara – **Marec,** Kata- ***Katec***.
Isti slučaj je i sa prezimenima, što je primijetila i sama ispitanica, ona govori kako im u govoru sva prezimena završavaju na *–ec* (**Lebinec**) iako zapravo završavaju na *–ac* (**Lebinac**).(Lončarić, 1990: 103)

11. 4. FRAZEMI

Frazemi su sveza riječi koja se ne stvara u govornom procesu nego se reproducira u gotovu obliku. Takve postojane sveze riječi čestim su se ponavljanjem „okamenile“ te se uvijek javljaju u istim oblicima, što znači da su riječi unutar frazema doživjele značenjsku pretvorbu, odnosno barem jedna od riječi u toj svezi nema više svoje značenje.
Na snimljenim materijalima ciglenskog govora nema česte upotrebe frazema. Mogu se uočiti svega dva:

Što očima vidi to nestaje. (krasti)
Nije ćist u glavi (nije normalan)

S obzirom na opseg, frazem - *Što očima vidi to nestaje.* - čini frazemsku rečenicu, dok skup riječi ili frazemsku sintagmu čini frazem - *nije čist u glavi*-. Budući da su oba frazema dobila potpuno novo značenje, može se govoriti o frazemima u užem smislu.

Prema vrsti riječi središnje punoznačnice, riječi koja značenjski dominira, frazem /*Što očima vidi to nestaje./*, je glagolski jer glagol *nestaje* dobiva punu značenjsku preobrazbu, dok imenica *oči* i glagol *vidjeti* unutar frazema imaju svoje prvotno značenje. U drugom frazemu, /nije *čist u glavi/*, dominira sveza glagola i priloga *nije čist*, a kako prilog *čist* mijenja značenje, frazem je po vrsti središnje punoznačnice priložan. (Kolenić, 1998: 76-79)

12. ZAKLJUČAK

Velika Ciglena, kao mjesto s ostacima kajkavskog narječja, prostorno je okružena štokavskim idiomom jer se u svim okolnim mjestima govori gotovo čistim štokavskim, što je ostavilo vidljive tragove u govornom jeziku ovog naselja. Napredovanjem obrazovnog sustava tijekom prošlog stoljeća došlo je do velikog utjecaja standarda. Naime, seosko se pučanstvo više nije zadržavalo samo unutar svoga sela, već se, naročito poslije Drugog svjetskog rata zbog industrijalizacije gradova, selilo ili putovalo na posao u obližnji grad. Tako su se Ciglenci najčešće zapošljavali u štokavskom Bjelovaru. Dodamo li tome obavezno osnovno školovanje, kao i sve češće pohađanje različitih zanata i srednjih škola, u kojima su govornici dolazili u izravni kontakt sa standardom, nije neobično da je taj utjecaj ostavio značajan trag na izvornom mjesnom govoru.

Analiza je pokazala kako Velika Ciglena danas više nije mjesto u kojem se govori samo kajkavskim narječjem, nego i štokavskim i kajkavskim, pri čemu je naglašeno prirodno poštokavljenje u vremenu i prostoru, osobito kod mlađih govornika. Promjene su vidljive na svim jezičnim razinama. Od kajkavskih osobitosti još su dominantne: suglasnik *l* u glagolskom prilogu radnom, upotreba G mn. bez nastavka, zatim kajkavke neodređene zamjenice *kaj*, suprotne sve češćoj upotrebi štokavskog *što*, postojanje supina, česta upotreba futura II., ali i usporednog korištenja futura I, te tvorba osobnih imena nastavkom *–ec*.

Pomlađivanjem ciglenske akcentuacije u novoštokavskom smjeru nastajanjem četveroakcentskog sustava, odnosno česte upotrebe akcenata ´ i ` novoštokavskog tipa, ciglenski se govor fonetsko-fonološki približio štokavskom standardu. Velika zastupljenost štokavske redukcije vokala *i,* zamjene lika *htela* upotrebom *ċela*, ostvarivanje priloga gdje s *ʒe* te odraza jata dvoglasom *ie*, jekavskog izgovora, i poluglasa vokalom *a*, potvrda su postupnog nestajanja kajkavskih elementa u ciglenskom govoru. Iekavski izgovor jata, što je za vrijeme Lončarićevih istraživanja bila naglašena karakteristika u Velikoj Cigleni, danas je rijetka pojava.

Kroz nastojanje govornika za ovladavanjem standardom nastao je jedinstveni oblik jezika u kojem mnogi sadržaji imaju dvije mogućnosti te među Ciglencima sve više jača osjećaj pripadnosti štokavskim govornicima.

13. IZVORNI GOVOR

Velika Ciglena: Kata (Sabolović) Lebinac (1935.)

Recite mi nešto o sebi…

Kata Lebinac: *Rođena sam u Cigeni, udata i tuj bum umrla.*

Kažete da je Ciglena ekavsko selo?

Da. Sve na e pripovedamo. To mi je pop rekel, ja to nisam ni svatla. Koji svećenik? *Onaj koji je ošel iz Ciglene, Srećko. Kad mi divanimo, mi sve više na e divanimo. Tak i domaća prezimena zapravo divanimo na e. Sama za sebe znam kazati Lebinec.*

Iz ovog se može zaključiti da je kajkavski u Velikoj Cigleni zapravo u izumiranju?

Moglo bi se tak kazati. Ja drukčije govorim. To se prije govorlo v mene. Razmišljla sam pa sam se sjetla kak je divanila moja svekrva. Morem ti reći nekaj. To je baš starinsko,el. Moja svekrva je došla iz vrta pa je rekla da je srela zelvu i nabrala je vugorkov i došla je doma, složla riezance, obrisala stiekla, spremla se u cierkvu i išla je stezom k meše. To je sve što sam se sjetla. Oni su baš po starinski divanli, još dok sam ja tu došla, a ja nisam nikad tak rekla. Moj otec je išel u Belovaru u zanat, el. Išo je za šustara. Kod nas se nije divanlo kaj kak se kad sam kod njija došla. Oni su domorodci, a moja mamca je iz Drljanovca. Drljanovćani su drukčije govorli, više po književno. Ona je porijeklom Ćehinja. Njezna baba i djed su došli iz Češke. Pazi kak se to dogodlo. Pobjegel je otec, ti moji prandjedov, iz Češke pred vojskom i njega donesel tuj u Hrvatsku, a njezna mat je pa prebjegla i donesla babu u vanjkušu i oni se tuj sastali i zeli. Pak onda su oni drukčije govorli. Vidiš, već Orovćani drukije divane. Kak ono vele za malu južnu? Mi kažemo za to mala južna, mali počinak, kak očeš. Lorba mislim. Dok se ovak na polju radlo, el, onda oko tri sata, ćeter, malo se pregrizlo.

Znate li nešto o povijesti Velike Ciglene?

To sam ja znala, al sam već zaboravla kak je to bilo. Najprvo je bila Ciglena, onda Velka Ciglena. Još je iz davnina preimenovana. Onda je ta crkva kršćena da je Svetog Šimuna i Jude Tadeja. Pripovjedali su. Kod nas su se i sastajali djedi i babe oko zdenca. To se dotle sjedelo okolo. Onda su pripovjedali, kak je to postalo, kak to… Onda su uvijek rekli, to sam dobro zapamtila: „ Jao si ga onom ko će doživjet dvijeiljadite godine". Onda će se, veli, vozt kola po zraku, na dva kotača se budu vozli. To se dobro sjećam kad se Ivica Kaličanćev dopelal na beciklinu prvi puta. Išel je gore radi cure i imal je zapiknjenu ovu šipkovu ružu. A dost bilo ti bab i djedov, okolo sjede, a ja pak nagnjena na plot, curca sem bila, šta, mala. Vele: „U tom je sam vrag, taj nije ćist u glavi." A gle sad, voze se po livadama na autima. Vele: „ Budu orali sa dva pluga, bez konja, a tuj bez krav". A ze sad krave, el konji oru? Vidiš kolko sem stara. Onda su isto rekli kad pređe dvijeiljadite godin bit će potopi, budu zemlje prepadale i tak budu ljudi nestajali. Ne budu se Bogu mol:i, budu kleli, budu samoubojstva. Ja kad to dobro čujem, nije to lićna.
Onda su još jednu stvar pripovjedali. U kući ze je bil Jandrec Sabolovćev, tuj ti je bil nekvi Ćenak i njegva baba. Tuj ti ljudi baš nisu ćeli dolazt. Kad bi došli u nedelju, to uvijek lupa u sobi. Kad veli, sad sam zaboravla ko je tam bil, otškrine taj vrata, a to mali vragovi se igraju po krevetu s crvenima kapcama. I oni nisu išli ni u crkvu, nit se Bogu mol:i, a držali se ono, sveti. I od kuće zapre vrata i veli : „No, kaj delate, kaj je sad?" i zapre vrata da se ne vidi. Sad, ne ću reći kolko je još bilo vremena iza toga i taj se objesjo na oraj, taj Ćenak pokojni. Ja te ljude nisam poznavala, bila sem mala. Nisu djeca ni išla kroz selo kak idu sad. Sem išla u prvi razred u školu, nisam nikoga ni poznala, pješce, ideš nuz dućan ni ne ogledaš se na dućan, nit imaš novac, nije bilo bonboni, žvakać, kakve ćokolade. Donijeli su ti cukor, ono, namotano u ćošak, el. A dobro kad si dobila dvaput-triput u godni. A kakvi kak je sad, te za Nikolje te za Božć. Kakvog Djeda Mraza, o tome nije bilo ni govora, nit je to bilo ize.

Taj se Ćenak tako prezivao ili?

Tak se valjda prezivo. Nema u selu više takvog prezimena. Nisu imali djece. Oto šta ja znam kak je to. Ćekaj, kak se taj zval. Kak je on to kupil el šta. On je u Ratu propal, el, ubit je. Tito je nekak pobjego, a on je ubit. Uuu, Jozec zna kak se prezival. Ne znam jel je Jozec doma da ga pitam kak se zval. Sad ću ja ga zvat. Kak se zval onaj koji je s Titom surađival?

Josip Lebinac (1935.) : *A onaj major. Pa to ti je bil ovaj major po ćinu u staroj Jugoslaviji.*
Kata Lebinac: *Rekel si za njega da je s Titom surađival i da je ošel na nećij grunt pa je umro.*
Josip Lebinac: *Šandor ti se on zval, ne znam prezime.*

Kata Margertić: *Dobar dan!*
Kata Lebinac: *Evo konačno mi kumićka došla. Od ćasom!*
Kata Margetić: *Ne bum sedela, idem brzo, moram ić rant! Trebaš ti narant!*
Kata Lebinac: *Joj, sve se napravi, al dojenje je za poludet!*
Kata Margetić: *Nije, ja osam dojim na komad.*
Kata Lebinac: *El buš popila soka?*
Kata Margetić: *Ne bum ništ, kaki, jela sam šljiv pa me nešto trbuv boli. Brali smo šlive tuj, ove bistrice.*
Kata Lebinac: *Daj, nevesta, probaj kolaća!*
Kata Margetić: *Ne bum, ni mislit! El imaš kolko?*
Kata Lebinac*: Imam samo dvadeset.*
Kata Margetić*: Uuuu, uvijek manje.*
Kata Lebinac*: Ćuj, sve manje, ne mrem, to su kokoši od sad godna.*

Stjepan Lebinac (1962.): *Men ti žao za Ruskinju. Ona ti je men ostavla slike od svog sina. Bio sam mali i sve sam te slike izgubio. A Ruskinja je u Prvom svjetskom ratu… Kak je to bilo?*
Kata Lebinac : *Ona se vjenćala s Pavlovćem, a on je doma imal dvije žene. Jedna je umrla, a jedna je još živa bila i sa svakom ženom sina. Tam se vjenćal ko dečko s tom Ruskinjom, a ona bila cura, a on je bil starješna tam, nad našima koji su bili tam zarobljeni u Rusiji. Onda kad je išla preko Crnog mora, mjesec dana je putovala.*
Kad je to bilo?
Stjepan Lebinac: *Iza Prvog svjetskog rata. Ona je dobila miraz da dođe tu, a kad došla tu on je već bio oženjen. Svejedno su imali sina i taj sin je bio u svim vojskama, i u domobranima i u Švbama i u ustašama. Sjećam se, to je bilo ovak nalijepljeno ko album, to se sjećam, u njemačkoj vojsci je bio, to su ga na trokolici slikali, a iza je bil neki dreš za mašinanje. Te se slike sjećam i sjećam kad su se on i kolega slikali kod neke šume ko domobrani. Imali su bajunete. Onda je ona pričala da su nekoga vatali kroz tu šumu cijelu noć. E sad, bilo je još tih slika, al ja sam bio mali. To je nezе, možda još ima gore u staroj kući, al opet ne vjerujem. Žao mi je što sam to izgubio.*

14. POPIS PRILOGA

KARTE:

1. KARTA 1 KARTA KAJKAVSKOG NARJEČJA……6
2. KARTA 2 VELIKA CIGLENA NA KARTI HRVATSKE…….10

3. IZVORNI GOVOR…….……45

15. IZVORI I LITERATURA

IZVORI

1. Anić, Vladimir, Veliki rječnik hrvatskog jezika, Novi Liber, Zagreb, 2004.
2. Finka, Božidar, Rječnik kajkavskog književnog jezika, knj. 1 (svezak 2), JAZU, Zagreb, 1985.
3. Finka, Božidar, Rječnik kajkavskog književnog jezika, knj. 2 (svezak 5), JAZU, Zagreb, 1989.
4. Gluhak, Alemko, Hrvatski etimološki rječnik, Cesarec, Zagreb, 1993.
5. Klaić, Bratoljub, Rječnik stranih riječi, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.

LITERATURA

1. Babić, Stjepan, Težak, Stjepko, Gramatika hrvatskog jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
2. Bösendorfer, Josip, Crtice iz slavonske povijesti, Slavonica, Vinkovci, 1994.
3. Brozović, Dalibor , Standardni jezik: teorija usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja, Matica hrvatska, Zagreb, 1970.
4. Buturac, Josip, Povijest Rimokatoličke župe Bjelovar, Župni ured Bjelovar, Bjelovar, 1970.
5. Ham, Sanda, Školska gramatika hrvatskog jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
6. Ivšić, Stjepan, Jezik Hrvata kajkavaca, Matica hrvatska, Zaprešić, 1996.
7. Jakovljević, Goran, Arheološka topografija Bilogore, u: Bjelovarski zbornik, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, 1989.
8. Junković, Zvonimir, Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi, u: Hrvatski dijalektološki zbornik 6, Zagreb, 1982.
9. Lončarić, Mijo, Bilogorski kajkavski govori, Rasprave ZJ, sv. 12, Zagreb, 1986.
10. Lončarić, Mijo, Kajkaviana & alia: ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima, Zrinski d.d., Čakovec, 2005.
11. Lončarić, Mijo, Kajkavsko narječje, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
12. Lončarić, Mijo, Kaj – jučer i danas: ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini, „Zrinski“, Čakovec, 1990.
13. Lončarić, Mijo, Zečević, Vesna, Štokavsko-kajkavski odnosi, u: Hrvatski dijalektološki

zbornik 14, HAZU, Zagreb, 2008.

14. Lovrenčić, Zvonko, Bilogorci u poslovicama, u: Zborniku za narodni život i običaje 45, Zagreb, 1971.
15. Majnarić- Pandžić, Nives, Novi kasnobrončanodobni grobovi iz Drljanovca kod Nove Rače, u: Bjelovarski zbornik 4/5, Ogranak Matice hrvatske Bjelovar, Bjelovar, 1994.
16. Maresić, Jela, O ostacima kajkavskog vokativa, u: Filologija 24-25, Zagreb, 1995.
17. Moguš, Milan, Čakavsko narječje, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
18. Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2011., „Čvor“, Bjelovar, 2011.
19. Sekerš, Stjepan, Govor Virovitice i okolice, u: Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske 18/2, Novi Sad, 1976.
20. Stolac, Diana, Standardizacijski procesi u kajkavskom književnome jeziku, u: Filologija, 24-25, Zagreb, 1995.
21. Strugar, Vladimir, Bjelovarsko-bilogorska županija, Prosvjeta d. d., Bjelovar, 1996.
22. Strugar, Vladimir, Osnovna škola u Cigleni: prilog proučavanju bjelovarskog osnovnog školstva, u: Bjelovarski zbornik 4/5, Ogranak Matice hrvatske Bjelovar, Bjelovar, 1994.
23. Strugar, Vladimir, Početci i razvoj školstva u Bjelovaru od 1761. do danas, u: Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru 1, Bjelovar, 2006.
24. Zečević, Jasna, Kajkavsko-štokavska Čazma, u: Hrvatski dijalektološki zbornik 7, Zagreb, 1985.
25. Internet: 1. http://hr.wikipedia.org/wiki/Ciglena; 25. 2. 2011.
    2. http://www.eihp.hr/hrvatski/geoen-ep.htm; 26. 2. 2011.
    3. http://www.naj.hr/?main=&naj=news,420; 26. 2. 2011.
    4. http://hr.wikipedia.org/wiki/Vlak_u_snijegu; 26. 2. 2011.